

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет міжнародного туризму та економіки
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної дипломної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: «ВПЛИВ COVID-19 НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ»

Виконала: студентка ІІ курсу, групи МТЕ–110м
Спеціальності 242 Туризм

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Туризмознавство

Пасічна А.І.

(прізвище та ініціали)

Керівник Шелеметьєва Т.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Соколов А.В.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Міжнародного туризму та економіки
Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Ступінь вищої освіти Другий (магістерський) рівень
Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр
Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)
Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри ТГРБ
В.М. Зайцева
«01» вересня 2021 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пасічної Анастасії Ігорівни

(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Вплив COVID-19 на туризму в Україні

керівник роботи (проекту) Шелеметьєва Т.В., д.е.н., професор
затвердженні наказом вищого навчального закладу від «14» вересня 2021 року № 337

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 09.12.2021 р.

3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використанні використані закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства культури та інформаційної політики України, Державного агентства розвитку туризму України, наукові праці українських і зарубіжних учених, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики Запорізької області, закордонні аналітичні матеріали, інформація з інтернет-джерел.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Теоретичні основи розвитку туризму в Україні
Розділ 2. Дослідження розвитку туризму в Україні в умовах COVID-19.
Розділ 3. Заходи відновлення розвитку туризму в Україні в карантинних обмеженнях.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
23 таблиці та 6 рисунків

6. Консультанти розділів дипломної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Шелеметьєва Т.В., д.е.н., проф.	01.09.2021	02.09.2021
2	Шелеметьєва Т.В., д.е.н., проф.	03.09.2021	15.10.2021
3	Шелеметьєва Т.В., д.е.н., проф.	16.10.2021	01.11.2021
Нормо-контроль	Цвілій С.М., к.е.н., доц.	30.11.2021	06.12.2021

7. Дата видачі завдання 01.09.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	01.09-20.09.2020	виконано
2	Вивчення літературних джерел	21.09-10.11.2020	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну дипломну роботу	11.11-31.12.2020	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.01-20.05.2021	виконано
5	Виконання першого розділу	21.05-02.09.2021	виконано
6	Виконання другого розділу	03.09-15.10.2021	виконано
7	Виконання третього розділу	16.10-01.11.2021	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	13.11-15.11.2021	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної дипломної роботи	16.11-20.11.2021	виконано
10	Перевірка роботи керівником	21.11-23.11.2021	виконано
11	Одержання відгуку та рецензії	24.11-28.11.2021	виконано
12	Попередній захист магістерської роботи	09.11.2021	виконано
13	Подання роботи на кафедру	09.12.2021	виконано
14	Захист кваліфікаційної дипломної роботи	23.12.2020	виконано

Студентка _____

(підпис)

Керівник роботи _____

(підпис)

Пасічна А.І.

(прізвище та ініціали)

Шелеметьєва Т.В.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Актуальність кваліфікаційної дипломної роботи полягає в тому, що на даний момент через кризу викликаною пандемією COVID-19, туристична галузь в Україні та світі являється однією із найбільш постраждалих, адже туризм – специфічна та багатогранна сфера, яка об'єднує в собі не тільки переліт або переїзд та перебування, а ще ї ресторанний бізнес, музеї, гіді, екскурсії, розваги, круїзи та навіть магазини товарів для подорожей. Розвиток туризму є одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності функціонування економіки країни, в умовах кризи.

Головною ознакою туризму вважається його здатність впливати на розвиток економіки регіону, країни та всього світу. Туризм давав близько десятої частини у рості глобальної економіки. Останніми роками галузь називали навіть її глобальним драйвером. Адже вона розвивалася значно швидше, ніж світова економіка загалом – найбільше випробування, з яким зіткнувся світ. Туристична галузь почала працювати за новими правилами – і для країн, що приймають відпочивальників, і для туристів. Сьогодні, як ніколи, українській туристичній сфері вкрай необхідна державна підтримка.

Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне положення, Україна має безліч переваг у сфері туризму, а саме: володіння туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, культурно-історичними пам'ятками та туристичною індустрією, яка розвивається досить швидкими темпами. Наразі в Україні є великі можливості, так званий новий «рестарт» для активного розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19.

Метою кваліфікаційної дипломної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку туризму, визначення особливостей впливу пандемії COVID-19 на туристичну галузь України та формування заходів для подальшого її розвитку.

Відповідно до мети сформульовані наступні **завдання** дипломної

роботи:

- охарактеризувати теоретичні основи розвитку туризму;
- проаналізувати стан та особливості розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19;
- дослідити наслідки пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні та світі;
- сформулювати заходи для відновлення розвитку туризму в Україні в умовах пандемії COVID-19.

Об'єктом дослідження є туризм в Україні.

Предметом дослідження є розвиток туризму в Україні під впливом наслідків пандемії COVID-19.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використано такі **методи дослідження**: логічного узагальнення (забезпечення послідовності в проведенні наукового дослідження й формування висновків); узагальнення й систематизації (для систематизації поглядів учених та узагальнення категорійного апарату, виділення підходів до туризму); аналізу та синтезу (для визначення особливостей, проблем та наслідків впливу пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні та світі); схематичного й графічного зображення (для схематичного подання ключових теоретичних аспектів дослідження проблеми й наочного зображення статистичних матеріалів і аналітичних даних); статистичного аналізу та розрахунку (для аналізу розвитку туризму в Україні під впливом наслідків пандемії COVID-19), SWOT-аналіз (для визначення сильних та слабких сторін розвитку туризму в Україні).

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні видання Верховної Ради України та органів виконавчої влади, Державної агенції розвитку туризму України, Міністерства культури та інформативної політики України, статистичні дані Державної служби статистики України, міжнародних економічних організацій, державні стандарти та норми, монографії, наукові публікації, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна дослідження полягає подальшому розвитку

теоретичних та практичних аспектів розвитку туризму, виявлення наслідків впливу пандемії COVID-19 та формування пропозицій щодо відновлення розвитку туристичної галузі в Україні.

Практична значимість полягає у тому, що запропоновані перспективні напрямки відродження внутрішнього туризму в країні в умовах пандемії COVID-19, які сприятимуть залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій для розвитку туристичної галузі. Використання результатів дослідження стосовно організації туризму в умовах пандемії COVID-19 в Україні за допомогою новітніх методик на прикладі світового досвіду, а також створення нових напрямків подорожування сприятиме успішному функціонуванню туристичної галузі й ефективному розвитку як окремих підприємств і організацій, так і туристичних дестинацій в цілому, (довідка про впровадження від 05.11.2021 р.).

Апробація результатів дипломної кваліфікаційної роботи. Основні результати кваліфікаційної дипломної роботи були викладені і ухвалені на щорічній науково-практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів: «Тиждень науки – 2021» (м. Запоріжжя, квітень 2021 р.), VII Всеукраїнської студентської наукової конференції: «Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії та перспективи» (м. Київ, 18 березня 2021 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (66 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 112 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 95 сторінках. Робота містить 23 таблиць та 6 рисунків.

АНОТАЦІЯ

Пасічна А. І. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні. – Кваліфікаційна дипломна робота.

У роботі охарактеризувати теоретичні основи розвитку туризму. Розглянуто сутність поняття туризм, його форми та види. Надано загальну характеристику туристичної привабливості України. Проаналізовано стан та особливості розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19. Визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози туристичного бізнесу в Україні. Досліджено наслідки пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні та світі. Сформовано перспективні напрями для відновлення розвитку туризму в Україні в умовах пандемії COVID-19. Запропоновано розвиток медичного туризму, створення нового виду туризму в Україні, а також розвиток зеленого, сільського туризму та глемпінг, як головні напрями розвитку туризму в Україні в карантинних обмеженнях. Розроблено тур для відновлення ментального здоров'я людини при умовах пандемії COVID-19.

Ключові слова: туризм, види туризму, форми туризму, Україна, сучасний стан, проблеми, COVID-19, перспективні напрями, тур.

ANNOTATION

Pasichna A. The Impact of COVID-19 on Tourism Development in Ukraine. – Qualifying work.

The paper describes the theoretical foundations of tourism development. The essence of the concept of tourism, its forms, and its types are considered. The general characteristic of the tourist attraction of Ukraine is given. The state and features of tourism development in Ukraine before the COVID-19 pandemic are analyzed. The strengths and weaknesses, opportunities, and threats of the tourism business in Ukraine have been identified. The consequences of the COVID-19 pandemic on the development of tourism in Ukraine and the world have been studied. Perspective

directions for the resumption of tourism development in Ukraine in the conditions of the COVID-19 pandemic have been formed. The development of medical tourism, the creation of a new type of tourism in Ukraine, as well as the development of green, rural tourism, and glamping are proposed as the main directions of tourism development in Ukraine in quarantine restrictions. A tour has been developed to restore human mental health in the context of the COVID-19 pandemic.

Keywords: tourism, types of tourism, forms of tourism, Ukraine, current state, problems, COVID-19, perspective directions, tour.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ПДВ – Податок на додану вартість

див. – дивись

ін. – інший

м. – місто

млн. грн – мільйонів гривень

од. – одиниць

рр. – роки

рис – рисунок

тис. дол – тисяч доларів

тис. осіб – тисяч осіб

млн. осіб – мільйонів осіб

SWOT – strength, weaknesses, opportunities, threats

UNWTO – World Tourism Organization (Всесвітня туристська організація)

HOTREC – Confederation of National Associations of Hotels, Restaurants, Cafes and Similar Establishments (Конфедерація національних асоціацій готелів, ресторанів, кафе та подібних підприємств)

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ООН – Організація Об'єднаних Націй

IUCN – Міжнародний союз охорони навколишнього середовища

NHS – Національної служби здоров'я

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	15
1.1. Сутність поняття туризм, його форми та види	15
1.2. Рекреаційно-туристичні ресурси як важливий чинник розвитку туризму в Україні	25
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ COVID-19	37
2.1. Аналіз стан та особливості розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19	37
2.2. Наслідки пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні	45
2.3. Особливості розвитку всесвітньої туристичної галузі під впливом пандемії COVID-19	54
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ COVID-19	63
3.1. Досвід країн світу щодо підтримки розвитку туризму в умовах карантинних обмежень	63
3.2. Перспективні напрями розвитку туризму в Україні в умовах карантинних обмежень	75
3.3. Розробка туру для відновлення ментального здоров'я «Breathe yourself» в умовах пандемії COVID-19	83
ВИСНОВКИ	92
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	96
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної дипломної роботи полягає в тому, що на даний момент через кризу викликаною пандемію COVID-19, туристична галузь в Україні та світі являється однією із найбільш постраждалих, адже туризм – специфічна та багатогранна сфера, яка об'єднує в собі не тільки переліт або переїзд та перебування, а ще і ресторанний бізнес, музеї, гідів, екскурсії, розваги, круїзи та навіть магазини товарів для подорожей. Розвиток туризму є одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності функціонування економіки країни, в умовах кризи.

Головною ознакою туризму вважається його здатність впливати на розвиток економіки регіону, країни та всього світу. Туризм давав близько десятої частини у рості глобальної економіки. Останніми роками галузь називали навіть її глобальним драйвером. Адже вона розвивалася значно швидше, ніж світова економіка загалом – найбільше випробування, з яким зіткнувся світ. Туристична галузь почала працювати за новими правилами – і для країн, що приймають відпочивальників, і для туристів. Сьогодні, як ніколи, українській туристичній сфері вкрай необхідна державна підтримка.

Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне положення, Україна має безліч переваг у сфері туризму, а саме: володіння туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, культурно-історичними пам'ятками та туристичною індустрією, яка розвивається досить швидкими темпами. Наразі в Україні є великі можливості, так званий новий «рестарт» для активного розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19.

Вагомий внесок у дослідження значення туристичної галузі в економіку, оцінювання, виявлення тенденцій та перспектив розвитку туризму в Україні внесли вітчизняні та зарубіжні вчені: Д. Басюк, В. Герасименко, Г. Горіна, В. Зайцева, Т. Жданова, М. Жукова, М. Кабушкін, В. Квартальнов, В. Кифяк, Н. Корж, Т. Кукліна, О. Любіцева, М. Мальська, Н. Моїсеєва, Т. Сокол,

В. Худо, В. Цибух, Т. Шелеметьєва, І. Школа та ін. Багато науковців присвячували свої праці аналізу тенденцій розвитку туристичної галузі в Україні та світі в умовах пандемії COVID-19, визначенню перспективних напрямів його відновлення: С. Бугіль, О. Графська, В. Даниленко-Кульчицька, Н. Дугієнко, Р. Дудя, І. Кулиняк, Л. Погребняк, М. Самілик, Т. Шелеметьєва та ін. Але це питання ще актуальне та потребує подальшого розгляду.

Метою кваліфікаційної дипломної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку туризму, визначення особливостей впливу пандемії COVID-19 на туристичну галузь України та формування заходів для подальшого її розвитку.

Відповідно до мети сформульовані наступні завдання дипломної роботи:

- охарактеризувати теоретичні основи розвитку туризму;
- проаналізувати стан та особливості розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19;
- дослідити наслідки пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні та світі;
- сформулювати заходи для відновлення розвитку туризму в Україні в умовах пандемії COVID-19.

Об'єктом дослідження є туризм в Україні.

Предметом дослідження є розвиток туризму в Україні під впливом наслідків пандемії COVID-19.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використано такі методи дослідження: логічного узагальнення (забезпечення послідовності в проведенні наукового дослідження й формування висновків); узагальнення й систематизації (для систематизації поглядів учених та узагальнення категорійного апарату, виділення підходів до туризму); аналізу та синтезу (для визначення особливостей, проблем та наслідків впливу пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні та світі); схематичного й графічного зображення (для схематичного подання ключових теоретичних аспектів дослідження проблеми й наочного зображення статистичних матеріалів і аналітичних

даних); статистичного аналізу та розрахунку (для аналізу розвитку туризму в Україні під впливом наслідків пандемії COVID-19), SWOT-аналіз (для визначення сильних та слабких сторін розвитку туризму в Україні).

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні видання Верховної Ради України та органів виконавчої влади, іваної агенції розвитку туризму України, Міністерства культури та інформативної політики України, статистичні дані Державної служби статистики України, міжнародних економічних організацій, державні стандарти та норми, монографії, наукові публікації, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна дослідження полягає подальшому розвитку теоретичних та практичних аспектів розвитку туризму, виявлення наслідків впливу пандемії COVID-19 та формування пропозицій щодо відновлення розвитку туристичної галузі в Україні.

Практична значимість полягає у тому, що запропоновані перспективні напрямки відродження внутрішнього туризму в країні в умовах пандемії COVID-19, які сприятимуть залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій для розвитку туристичної галузі. Використання результатів дослідження стосовно організації туризму в умовах пандемії COVID-19 в Україні за допомогою новітніх методик на прикладі світового досвіду, а також створення нових напрямків подорожування сприятиме успішному функціонуванню туристичної галузі й ефективному розвитку як окремих підприємств і організацій, так і туристичних дестинацій в цілому.

Апробація результатів дипломної кваліфікаційної роботи. Основні результати кваліфікаційної дипломної роботи були викладені і ухвалені на щорічній науково-практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів: «Тиждень науки – 2021» (м. Запоріжжя, квітень 2021 р.), VII Всеукраїнської студентської наукової конференції: «Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії та перспективи» (м. Київ, 18 березня 2021 р.) [43; 44].

Структура роботи. Кваліфікаційна дипломна робота складається зі

вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (66 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 112 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 95 сторінках. Робота містить 23 таблиць та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність поняття туризм, його форми та види

Сучасна індустрія туризму – одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства, що можна розглядати і як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс.

Туризм розглядають як одну з провідних галузей в сфері економіки. Нині кожен шостий мешканець планети принаймні раз на рік виїжджає за кордон. Таким чином, із 7,5 мільярдів населення подорожують 1 мільярд 230 тисяч – кількість мандрівників майже дорівнює населенню Китаю. А у 2050 році, за прогнозами Міжнародної організації туризму, подорожуватиме вже кожен четвертий [45].

Маючи довгу історію розвитку, туризм до теперішнього часу не отримав однозначного визначення. Формування поняття «туризм» відбувається паралельно з розвитком його як галузі народногосподарського комплексу у світі.

Загалом слово «туризм» походить від виразу «великий тур» (Grand Tour), що означало спочатку ознайомчу поїздку. Її робили в XVII – XVIII ст. молоді представники дворянства, а в XIX ст. такі поїздки стали популярними й серед інших верств населення [17].

Туризм спочатку не був об'єктом наукового дослідження і в первинному змісті суспільного усвідомлення трактувався як переміщення та тимчасове перебування людей поза постійним місцем проживання. Необхідність більш чіткого визначення туризму виникла в середині XX століття, коли туристичні потоки значно збільшились, відповідно як і їх вплив на економіку держав. Ініційоване в цей час наукове осмислення туризму як виду діяльності потребувало встановлення його чіткого категорійного апарату.

Закон України «Про туризм» подає таке тлумачення: «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних,

професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [1].

Попри його законодавче затвердження, науковці пропонують власні тлумачення поняття «туризм». За О.О. Бейдик, туризм – форма масового подорожі та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, яке характеризується екологічною, освітньою та іншими функціями [5]. Гудзь П.В. вважає, що туризм – це «активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання». Польський дослідник С. Каспар визначає туризм як сукупність явищ, що виникають внаслідок зміни місця перебування людей, причому нове місце перебування не є ні постійним місцем проживання, ні місцем праці. Український вчений Кифяк В.Ф надає таке визначення: «туризм – це вид економічної діяльності, спрямований на задоволення потреб споживачів, які у вільний від роботи час тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання з певною метою» [21].

Деякі науковці вважають, що туризм як економічне явище зводиться до поняття туристичного туру, тобто до діяльності туроператорів та турагентів. Такої точки зору дотримуються деякі зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Кабушкін, В. Хунцикер, при цьому стверджують, що тільки незначна частина організацій спеціалізується на виробництві товарів та послуг виключно для туристів. [19]. Тому, як стверджують прихильники «генеральної теорії туризму», яку вивели професори Бернського університету В. Хунцикер та К. Крапф, немає необхідності виділяти туризм в окрему сферу. Суть «генеральної теорії туризму» полягає у визначенні поняття «туризм» як сукупність стосунків і явищ, що виникають під час переміщення, і перебування людей в місцях, відмінних від їх постійного місця проживання і роботи. Пізніше дане визначення було прийняте за основу Міжнародною асоціацією наукових експертів з туризму (АІЕСТ) [5].

Зокрема, Т. Кукліна та В. Зайцева, розглядають поняття туризм в контексті економічного підходу, та надають таке визначення: «туризм – це

особливий вид споживання туристами матеріальних благ, послуг і товарів, який виділяється в окрему сферу господарства, що забезпечує туриста всім необхідним: транспортними засобами, об'єктами харчування, розміщення, культурно-побутовими послугами, розважальними заходами» [28].

М. Колосінська у своєму дослідженні йде далі і визначає три підгрупи визначення, що характеризують туризм як галузь; як відносини та як діяльність виділяє. Ряд дослідників, розглядають туризм не як окрему галузь, а як групу пов'язаних галузей. До приклада, М. Бондаренко дає наступне означення «туризм – це сукупність різних напрямів економічної діяльності, взаємодія яких, прямо чи опосередковано, задовольняє потреби туристичного потоку та виступає каталізатором сучасних суспільно-економічних процесів» [7].

Н. Фоменко дає визначення «туризм» – як сукупність відносин, зв'язків і явищ, які супроводжують поїздку і перебування людей в місцях, які не є місцями їх постійного або довгострокового проживання і не пов'язаних з їх трудовою діяльністю [55].

І. Афанасенко трактує поняття туризму як особливий рід міжособистісної діяльності, що в умовах інтернаціоналізації життя перетворилися у форми використання вільного часу, засіб міжособистісних зв'язків у процесі політичних, економічних і культурних контактів, в один із факторів, які визначають якість життя [4].

Згідно з визначенням яке дала Міжнародна асоціація наукових експертів у сфері туризму, туризм – це сукупність відносин і явищ, які виникають під час переміщення і перебування людей у місцях, які відрізняються від їхнього постійного місця проживання та роботи.

Вчені розглядають туризм не як галузь, а як групу пов'язаних між собою галузей, до якої входять:

- індустрія гостинності, розміщення та харчування туристів;
- індустрія всіх видів перевезення туристів та їхнього багажу;
- індустрія туристично-екскурсійних та музейних послуг;

- індустрія послуг розваг та інших послуг (санаторно-курортних, освітніх тощо);
- об'єкти пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного та іншого призначення;
- організацій, що здійснюють туроператорську і турагентську діяльність, а також організацій, що надають екскурсійні послуги і послуги гідів-перекладачів;
- індустрія туристичних послуг і робіт, що сприяють їх споживанню, продаж товарів туристичного асортименту та сувенірів [60].

Підсумовуючи наведені визначення, необхідно зазначити, що індустрія туризму, туристична галузь, туризм забезпечують пропозицію комплексного туристичного продукту та туристичних послуг, вироблених суб'єктами туристичного ринку. Отже, під туризмом слід розуміти складну систему, яка має сукупність соціально-економічних відносин та зв'язків, чинник суспільного розвитку та невід'ємний атрибут сучасних світових глобалізаційних процесів.

В даний час туризм – одна з наймогутніших галузей що, динамічно розвивається, високоприбуткова галузь економіки, яка виступає в числі найважливіших факторів соціально-культурного розвитку. Це сприяє підвищенню рівня і якості життя населення. Розвиток туризму, що виявляється в його багатогалузевому характері і тісній факторній взаємозалежності практично з усіма сферами життєдіяльності, дозволяє використовувати туризм як діючий інструмент стимулювання соціально-економічного росту на національному і місцевому рівнях.

Розвиток – поняття, яке має велику кількість значень. Наукові підходи до філософського обґрунтування цієї категорії є досить різноплановими, мають різноманітні види та форми [61].

Розвиток може бути «прямолінійним, драбинно-поступальним, ламаним, хвилеподібним, спіралеподібним тощо» [26].

Виходячи з цього, «форма розвитку визначається характером змін,

інтенсивністю в часі, періодичністю змін та їхньою повторюваністю».

О. Гапоненко, О. Панкрухин дають таке визначення поняттю «розвиток – це рух вперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об’єкта, його еволюція, поліпшення, удосконалення, прогрес, а також зростання і розширення [9].

Ю. Погорелов у своїх дослідженнях розгляде розвиток у трьох аспектах: як закон, як принцип та як явище. Розвиток як закон характеризує перехід від одного буття до іншого, кращого за кількісними або якісними характеристиками. Розвиток як явище є протилежним до буття, яке перебуває в незмінному стані. Розвиток як принцип є іманентною рисою буття, його невід’ємною характеристикою [46].

Одже, розвиток – це поступовий процес, у дію якого появляється нові якісні стани, нові типи організації та систем, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Це зміни, які є розгортанням можливостей, що знаходяться в попередніх якісних станах.

Сучасна наука поділяє розвиток туризму на декілька етапів залежно від зміни наступних факторів:

- мотивації подорожей;
- способу подорожей і розвитку транспортних засобів;
- кількості подорожуючих і охоплення туризмом різних верств населення.

Увесь історичний шлях розвитку туризму можна поділити на 4 етапи (див. табл. 1.1).

Розвиток туризму починається від найперших його проявів до сучасного рівня, наразі розвиток туризму дає змогу підвищити рівень зайнятості населення, диверсифікацію національної економіки, збереже і сприятиме розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищить рівень інноваційності національної економіки, сприятиме гармонізації відносин між різними країнами і народами та реалізації зовнішньої політики держави.

Таблиця 1.1 – Історичний шлях розвитку туризму

№ етапу	Назва етапу	Роки
1	Початковий етап розвитку туризму	до 1841 року
2	Етап становлення організованого туризму	з 1841 року до 1914 року
3	Формування індустрії туризму	з 1914 року до 1945 року
4	Етап масового туризму та глобалізації туристичної індустрії.	з 1945 року до наших днів

Туризм – явище цікаве та надзвичайно багатогранне. Серед основних функцій туризму можна зазначити рекреаційну, соціальну, культурну, екологічну, економічну, просвітницьку та виховну.

Туризм – одна із специфічних сфер економіки, яка безпосередньо залежить від примих природи і в якій фактор сезонності є одним і основоположних і визначальних чинників функціонування підприємств туріндустрії

На даний час виділяють внутрішній і міжнародний туризм, причому внутрішній туризм за ступенем охоплення домінує над міжнародним. На частку внутрішнього туризму припадає 75 – 80 % загальної кількості туристів у світі, відповідно за фінансовими результатами у багатьох країнах він значно перевищує іноземний.

Внутрішній туризм – тимчасовий виїзд громадян конкретної країни з постійного місця проживання в межах національних кордонів тієї ж країни для відпочинку, задоволення пізнавальних інтересів, занять спортом і в інших туристських метою. Внутрішній туризм не представляє собою окрему сферу, а пов'язаний з усіма іншими секторами національного життя.

Міжнародний туризм – цілеспрямована діяльність, пов'язана з наданням послуг іноземним туристам на території держави, яка їх приймає (в'їзний туризм) і громадянам країни постійного проживання, котрі мандрують за її межами (виїзний туризм). Тобто, виїзний або зарубіжний туризм – це

подорожі громадян країни, які проживають на її території і виїжджають на відпочинок до інших держав, а в'їзний, або іноземний туризм – подорожі чи мандрівки в межах держави, які здійснюються особами, що проживають за її межами.

Має також місце поняття національний туризм – сукупність діяльності сфері внутрішнього і виїзного туризму, тобто обслуговування туристів з числа жителів своєї держави.

Туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими показниками: за метою, характером, термінами і тривалістю подорожі, засобами розміщення, залежно від інтенсивності діяльності людини або за кількістю учасників (див. табл. 1.2).

У Законі України «Про туризм» наведено наступну класифікацію видів туризму:

– дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний [1].

Ця класифікація не розкриває усіх видів та напрямів туризму. Більш того види туризму змішані за різними класифікаційними ознаками, наприклад: мета поїздки, спосіб пересування, вікова група та ін. [24].

В.Ф. Кифяк стверджує, що всі види туризму за метою поїздки тісно переплітаються між собою і виділити їх у чистому виді не завжди можливо. Наприклад, діловий туризм може поєднуватись з екскурсійним або спортивним, етнічний – з релігійним, екскурсійний – з рекреаційним та ін. [20].

У класифікації запропонованій авторами М.П. Мальською, В.В. Худо та В.І. Цибухом виділені різноманітні форми та види туризму і виявлено їх залежність від низки чинників [31].

Отже, класифікаційні системи туризму досить чіткі, стрункі й ґрунтовні. Існують різні класифікації туризму і туристських маршрутів. Ці класифікації залежать від цілей і завдань, що стоять перед організаторами туристської

діяльності і туристськими підприємствами. Види туризму мають велике значення для практичної діяльності працівників туристської сфери. Вони допомагають виявляти попит на туристичні послуги і формувати ринок туризму, виробляти і реалізовувати туристичні продукти, вирішувати проблеми територіального розміщення об'єктів туристичної інфраструктури, планувати розвиток матеріальної бази туризму. Втім, при порівнянні українських та закордонних класифікаційних систем виникають певні труднощі. Окрім того, більшість українських класифікацій застарілі й потребують суттєвого оновлення.

Розвиток туризму залежить від запитів та інтересів населення. Туризм зумовлений наявністю на певній території місць, сприятливих для відпочинку й оздоровлення. Також важливе значення має наявність пам'яток природної й культурної спадщини.

Загалом туристичними ресурсами вважається все, що можна використовувати в конкретному районі для організації туристичної діяльності та залучення туристів. Туристичні ресурси – категорія історична, змінна в часі, оскільки переінакшення структури й обсягу рекреаційних потреб суспільства призводить до залучення в рекреаційну і туристичну діяльність нових елементів природного і соціально-антропогенного характеру. Властивості туристичних ресурсів: привабливість; кліматичні умови; доступність; ступінь дослідженості; екскурсійна значущість; пейзажні і екологічні характеристики; соціально-демографічні характеристики; потенційний запас; спосіб використання та ін.

Рекреаційні ресурси – це об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, що використовуються або можуть бути використані для розвитку рекреації і туризму. До рекреаційних ресурсів належать території та окремі об'єкти, що можуть бути використані для відпочинку і лікування людей, відновлення їхніх фізичних і духовних сил.

Рекреаційні ресурси поділяються на дві основні групи: природні та історико-культурні.

Таблиця 1.2 – Класифікація видів туризму

Класифікаційна ознака	Види туризму
За характером організації туризм поділяють на:	– плановий (організований);
	– самодіяльний (неорганізований).
За кількістю учасників виокремлюють:	– індивідуальний туризм;
	– груповий туризм.
За кількістю учасників виокремлюють:	– індивідуальний туризм;
	– груповий туризм.
За термінами і тривалістю подорожей туризм поділяють	– короткочасний (туризм «вихідного дня»);
	– тривалий.
Залежно від інтенсивності діяльності людини:	– активний;
	– пасивний.
За інтенсивністю туризм поділяють на:	– постійний;
	– сезонний:
	– односезонний;
	– двосезонний.
За засобами розміщення:	– готелі;
	– мотелі;
	– пансіонати;
	– палатки тощо.
Залежно від мети подорожі туризм поділяють на:	– пізнавальний (екскурсійний) – відвідування та ознайомлення з пам'ятними місцями та пам'ятками культури, історії, природи;
	– оздоровлювально-пізнавальний – поєднання цілей оздоровлення і пізнання;
	– курортно-лікувальний – пересування людей, зумовлене потребою поліпшити стан здоров'я;
	– спортивний – участь у спортивних заходах;
	– вихідного дня – перебування кілька днів за ділової – відвідування об'єктів за професійним
	– релігійний;
	– зелений;
	– аматорський – мисливство, рибальство тощо.

До природних рекреаційних ресурсів належать природні та природно-антропогенні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, У межах природних рекреаційних ресурсів можна виокремити кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші ресурси [23].

Групи природних туристичних ресурсів:

1. За походженням:

– фізичні, до яких належать компоненти неживої природи (геологічні, кліматичні, гідрологічні, термальні ресурси);

– біологічні – жива природа (грунтові ресурси, флора, фауна);

– енергоінформаційні – специфічні поля ноосферної природи, що служать факторами привабливості (наприклад, місцевість чи ландшафт).

2. За видами рекреаційного використання: мінеральні води, грязі, ванни, солярії, ліси.

3. За швидкістю вичерпання ресурсів:

– вичерпні природні ресурси, тобто ті, кількість яких швидко зменшується в міру видобутку чи вилучення з природного середовища. Вони, своєю чергою, поділяються на відновлювальні (чисте повітря, прісна вода, родючий ґрунт, рослинність, тваринний світ) і невідновлювальні (грязі, мінеральні води тощо);

– невичерпні природні ресурси, до яких належить частина природних ресурсів (сонячна енергія, вітер, морські припливи).

4. За можливістю самовідновлення і культивування:

– відновлювані ресурси (наприклад, ліс);

– невідновлювані ресурси (наприклад, незворотні кліматичні зміни).

Окремо виділяють природні лікувальні ресурси – рекреаційні ресурси, призначені для лікування і відпочинку населення країни чи регіону, а також туристів. До туристсько-рекреаційних ресурсів природного походження належать: кліматотерапевтичні; водні; бальнеологічні; ландшафтні; лісові; орографічні; флоро-фауністичні.

Історико-культурні рекреаційні ресурси включають рекреаційно привабливі пам'ятки історії, архітектури, археології, місця, які пов'язані з життям і діяльністю видатних історичних осіб, території, де збереглися яскраво виражені етнографічні особливості, культові споруди, музеї, картинні

галереї тощо.

Основою використання туристичних ресурсів і туристичних об'єктів для цілей туризму є туристський інтерес і туристські враження. Об'єкти туристського інтересу – визначні пам'ятки, природні об'єкти і природнокліматичні зони, соціально-культурні об'єкти показу тощо, спроможні задовольнити потреби туриста під час туристичної поїздки або подорожі й споживанні туристичних послуг або туристичного продукту. Туристське враження виникає під час екскурсій, споглядання мальовничих природних ландшафтів, відвідування атракціонів, ресторанів, проживання у готелі тощо.

За виконуваними функціями туристсько-рекреаційні ресурси поділяються на ресурси місцевого значення, обласного, національного та світового.

Туристсько-рекреаційний потенціал об'єкту або території – це сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм.

Зростання туристично-рекреаційного потенціалу країни залежить від збільшення кожного окремого ресурсу [60]. Використання туристично-рекреаційних ресурсів, здатне підвищити потенціал країни та окремого регіону за рахунок припливу коштів від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і внутрішніх споживачів, відновлення і забезпечення умов для ефективного функціонування капіталу.

1.2. Рекреаційно-туристичні ресурси як важливий чинник розвитку туризму в Україні

Україна – розташована у Східній Європі, на північному узбережжі Чорного та Азовського морів. За розмірами території Україна посідає перше місце серед країн Європи. Країна розташована в основному на південному

заході Східноєвропейської рівнини, в Центральній-Східній Європі. Західні регіони мають на території частину Альпійської системи, зокрема гори Карпати та Східні Карпати, що проходять через Польщу, Україну та Румунію. Територію України омивають води Чорного та Азовського морів. Більше 95% річок входять до складу водозбірних басейнів цих двох морів.

Україна – найбільша держава в Європі, площа країни становить 603,7 тис. км кв. Територія країни простягається зі сходу на захід на 1316 км, крайньою східною точкою є с. Червона Зірка в Луганській області, а на заході м. Чоп в Закарпатській області.

Кордон простягається по суходолу на 5740 км та по морях на 1960 км. 1560 км морського кордону припадає на Чорне море і 400 км – на Азовське. За протяжністю державного кордону Україна посідає одне з перших місць у Європі. Кордони України. Держава безпосередньо межує з сімома країнами, а саме Росією, Білоруссю, Молдовою, Румунією, Польщею, Угорщиною і Словаччиною. Найдовшими є кордони з Росією (2063 км), Молдовою (1191 км) і Білоруссю (1084 км). Довжина кордону України з Румунією становить 625 км, Польщею – 543 км, Угорщиною – 135 км, Словаччиною – 99 км. Через Чорне море Україна має спільні кордони з Туреччиною, Болгарією і Грузією.

Рівнинна частина країни включає три географічних зони: зону мішаних лісів – Полісся (близько 14%), лісостепову (майже 34%) і степову (близько 40%) зони. Ці останні, в свою чергу, так само як і Карпати, теж поділяються на фізико-географічні області. Всього на території України виділяють 57 фізико-географічних областей [41].

Територія України характеризується винятково сприятливими кліматичними умовами для відпочинку, лікування, різних видів туризму. Природно-рекреаційні ресурси – це природні умови, явища природи, що створюють комфортні умови для рекреаційно-туристичної діяльності і сприяють організації відпочинку і оздоровлення. Основними серед них є клімат, акваторії, ландшафт, а також деякі природні об'єкти, що мають пізнавальні і атрактивні властивості. Кліматичні ресурси визначають загальну

комфортність території, її придатність для лікування і відпочинку. Серед основних кліматичних особливостей, що визначають її комфортність – температурний режим, кількість сонячних днів на рік, вологість, атмосферний тиск, режим вітрів [41].

Територія України лежить у помірному кліматичному поясі Північної півкулі. У межах території України добре простежується кліматична зональність, а також спостерігаються помітні зміни клімату із заходу на схід, що приводить до зростання його континентальності. Територіальне розмаїття кліматичних умов посилюється циркуляцією повітряних мас, наявністю гір. Клімат України добре вивчений. На її території розміщено сотні метеорологічних станцій і постів. Дані їхніх спостережень дають змогу прогнозувати кліматичну ситуацію в державі загалом та в окремих її регіонах. Для дослідження клімату широко використовують космічну техніку.

Температури повітря найхолоднішого місяця січня в Україні досягає до мінус 7,5°C; найтеплішого липня – плюсові 19 – 23°C. Пересічна тривалість безморозного періоду від 260 – 270 днів.

Україна знаходиться в другому (київському) часовому поясі.

В Україні налічується більш як 4 тис. річок довжиною понад 10 км, з них 117 – понад 100 км. Більшість річок належить до басейнів Чорного та Азовського морів і лише Західний Буг та Сян – до Балтійського басейну [17].

Найбільшою водною артерією України є Дніпро – третя за величиною (після Волги і Дунаю) річка Європи. Сукупна довжина Дніпра становить 2201 км, у межі України довжина становить 981 км. Площа басейну становить 504 тисячі км кв, з них в межах України – 291,4 тисячі км кв. В Україні басейн Дніпра займає 65% усієї її території.

На березі Дніпра лежить багато великих міст України – столиця держави Київ, Черкаси, Кременчук, Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Нікополь, Херсон. На Дніпрі є багато островів – наливних і корінних. Найбільший корінний острів – Хортиця, розташований поблизу Запоріжжя. Його площа – близько 30 км кв, значно витягнутий (близько 13 км)

за течією Дніпра (ширина – близько 2,5 км), складається з твердих кристалічних порід, що утворюють круті береги у вигляді скель (Чорна, Тараса та ін.), які на 50 – 70 м підносяться над водою. Понад 10% площі острова займають ліси. [17].

Ближче до лівого берега Дніпра в межах Києва знаходиться Труханів острів (450 га) заввишки 3 – 4 м, витягнутий уздовж Дніпра. Острів укритий чагарниками, є місцем відпочинку.

З-поміж природних водойм провідне місце в Україні належить озерам і лиманам. На території України налічується близько 20 тис. озер, у тому числі понад 7 тис. площею від 0,1 км кв і більше, 43 площею від 10 км кв і більше.

У північно-західній частині країни на Волині є озера, що утворилися у карстових зниженнях рельєфу це – Шацьким поозер'ям. Найбільшим озером цього краю є Світязь, берегова лінія якого перевищує 30 км. Крім того, тут розташовані озера Пулемецьке, Луки та ін. Живляться ці озера атмосферними і підземними водами. Великі озера зосереджені в плавнях Дунаю (Кагул, Ялпуг; Катлабуг, Китай та ін.). Багато озер і закритих лиманів є на узбережжі Чорного та Азовського морів (Сасик, Хаджибейський, Куяльницький). Багато озер у заплавах Дніпра, Десни, Орелі, Самари та Прип'яті. Заплавні озера здебільшого невеликі за розміром, неглибокі.

Водосховище – штучна водойма, що утворюється під час спорудження (в долині річки) водопідпірної греблі. Найбільші водосховища створено на Дніпрі: Київське, Канівське., Кременчуцьке, Дніпродзержинське, Дніпровське (Запорізького) та Каховське. Функціонують також великі водосховища на Дністрі – Дністровське, на Сіверському Дінці – Печенізьке, на Осколі – Червонооскільське та ін.

В Україні зосереджені значні площі боліт, що становлять 1,2 млн га, в тому числі торфові – майже 1 млн га. Більшість їх розміщена на Поліссі, особливо на Волинському. Близько 10% площ усіх боліт України охороняється.

Чорне та Азовське моря омивають південну частину України на протязі

майже 2 тис. км і мають важливе значення для розвитку господарства.

Площа Чорного моря становить 422 тис. км., середня глибина – 1300 м, найбільша – 2245 м та місткістю 547 тис. км куб. Максимальна протяжність Чорного моря зі сходу на захід – 1167 км, з півночі на південь – 624 км. Довжина його берегової лінії – близько 4090 км, у тому числі в межах України – 1560 км. Солоність у верхньому шарі чорноморської води становить 17 – 18%, з глибиною зростає до 22,5%, у цілому ж нижча, ніж у Середземному морі.

Температура морської води на поверхні влітку досягає +20...+25°C, взимку – до +8...+9°C, крім північно-західної і північно-східної частин, де у суворі зими море замерзає. Температура води на глибині майже постійна +9°C.

Азовське море омиває південно-східні береги України. Це внутрішнє море басейну Атлантичного океану та сполучене з Чорним морем Керченською протокою. Його площа становить 39 тис. км кв, пересічна глибина 7 – 10 м, максимальна 15 м. Найбільша його протяжність з північного сходу на південний захід 360 км. Солоність води центральної частини Азовського моря становить 13 – 14%, біля східних берегів 2 – 5%, тобто солоність значно нижча, ніж солоність чорноморської води.

Оскільки Азовське море неглибоке, його води добре прогріваються. Взимку море поблизу берегів замерзає майже на 3 місяці; в центральній частині воно вкривається плавучою кригою. Повністю море замерзає лише в суворі зими.

Серед природно-рекреаційних ресурсів важливу роль відіграють бальнеологічні, до яких належать мінеральні води, лікувальні грязі. Заклади, що функціонують за рахунок використання бальнеологічних ресурсів, розташовані переважно в Карпатському і Причорноморсько-Азовському регіонах. Найбільша кількість мінеральних джерел припадає на західну частину України у Львівській та Закарпатській області [41].

У Закарпатті зосереджено 600 джерел і свердловин мінеральних вод. Зокрема, дуже цінними у лікуванні є вуглекислі води. Також тут зосереджені

джерела сірководневих вод, а на базі цінних питних лікувальних і лікувально-столових залізистих вод діє Шаянський санаторний комплекс. Закарпаття багате на рідкісні миш'якові вмісні підземні води, а також борвмісних, які використовуються як для ванн, так і для внутрішнього вживання [31].

Важливим бальнеологічним регіоном є Поділля. Тут розташовано 10 родовищ і 16 ділянок мінеральних вод. Сьогодні у цьому регіоні функціонують такі курорти, як Заліщики (Тернопільська обл.), Хмільник (Вінницька обл.) та ін. Лікувальні властивості грязей відомі в Україні з давніх часів [49].

Значні запаси лікувальних грязей зосереджені в південних і північнозахідних областях [41].

Важливою складовою рекреації, оздоровлення і лікування є лісові ресурси.

За кількістю лісових насаджень Україна посідає одне з провідних місць серед країн Європи. Наявність лісів сприяє також розвитку специфічних видів туризму, зокрема полюванню. Найбільш значними мисливськими ресурсами володіють Карпатський і Поліський регіони.

Для туризму значну цінність мають ландшафти, що відзначаються оздоровчими чи пізнавальними властивостями, включаючи рельєф, мальовничі краєвиди, печери. В Україні є печери, що за своїми розмірами не поступаються найбільш відомим у світі, і при відповідному обладнанні їх можна перетворити на рекреаційно-туристичні об'єкти міжнародного значення. Вони локалізуються переважно в Подільсько-Буковинському, Карпатському регіонах [41].

Українські Карпати – один з найбільш мальовничих регіонів України. Вони характеризуються середньовисотним і низькогірним рельєфом, наявністю великих площ.

Карпатські гори багаті на різноманітні природні ресурси, мають неповторні гірські краєвиди, низький рівень забрудненості довкілля. Винятково важлива роль належить рекреаційним ресурсам, які освоєні ще недостатньо. Тут надзвичайно сприятливі умови для організації санаторно-

курортного господарства міжнародного значення. Перспективними щодо розвитку санаторно-курортного і туристського господарства є всі райони Карпат, особливо райони Трускавця, Моршина, Сваляви, Східниці з їх унікальними водами, що мають високі лікувальні властивості і дуже популярні у світі [17].

Карпати мають великі ресурси мінеральних і термальних вод – близько 350 джерел. Загальновідомими є мінеральні води Сваляви, Квасової Поляни, Східниці. Поблизу Ужгорода розвідано запаси термальних вод.

У Карпатських горах зосереджено понад 15% усіх лісів України. Ліси Карпатських гір розміщені великими суцільними масивами аж до верхніх субальпійських та альпійських лук. Вони відіграють важливу водозберігаючу і природоохоронну роль, багаті на лікарські рослини, ягоди і гриби.

Найвища вершина – Говерла (2061 м). Над полонинами здіймаються вершини Бребенескул (2032 м), Піп-Іван (2022 м), Петрос (2020 м), Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2010 м).

Особливу групу ландшафтів утворюють національні парки, державні заповідники, заказники, унікальні природні об'єкти, пам'ятки природи, парки, що є пам'ятками садово-паркового мистецтва, дендропарки, ботанічні сади, зоологічні парки, заповідні урочища, що складають природно-заповідний фонд. Основним призначенням заповідних територій і об'єктів є сприяння збереженню унікальних і типових природних ландшафтів, рослинного і тваринного генофонду, екологічної рівноваги, а також відтворенню і примноженню відновлюваних природних ресурсів [41].

За роки незалежності площа природно-заповідного фонду України зросла більш ніж удвічі. Станом на листопад 2009 року до його складу входять більше 7200 територій та об'єктів загальною площею 2,8 млн. га, що становить 4% території держави. Це, зокрема, 17 природних і 4 біосферних заповідника, 19 національних природних парків, 45 регіональних ландшафтних парків, 3078 пам'яток природи, 2729 заказників, 616 ботанічних, зоологічних садів, дендропарків та парків-пам'яток садовопаркового мистецтва, 793 заповідних

урочища.

Найвідомішими є біосферний заповідник «Асканія-Нова» (Херсонська область) – єдина в Європі ділянка типчаково-ковилового степу, якого ніколи не торкався плуг, має велику наукову, культурно-пізнавальну та практичну цінність. Заповідна територія сертифікована як еталон типчаково-ковиливих степів планети, які підлягають збереженню і вивченню за програмою ЮНЕСКО «Людина і біосфера». У складі заповідника дендрологічний парк загальнодержавного значення, зоопарк, колекція тварин якого є національним надбанням України. До «Червоної книги України» занесено 13 видів вищих рослин, 3 види грибів та 4 – лишайників. Шість видів квіткових асканійської автохтонної флори занесені до міжнародних червоних списків [3].

Шацький національний природний парк (Волинська область) – створений був 28 грудня 1983 року з метою збереження та охорони рідкісних природних комплексів у районі Шацьких озер. Територія шацького національного парку є однією з найбільших озерних систем Європи, оскільки на ній розташовано понад 30 озер різного походження. Походження більшості озер шацького парку є льодовиково карстовим про, що свідчать характерні водно-льодовикові форми рельєфу дна та території. Найбільшими озерами парку є Пулемецьке, Луки, Люцимир, але з поміж усіх їх справжнім велетнем є озеро Світзь, яке займає площу понад 2600 га. Крім цього озеро Світзь є найбільшим озером природного походження України довжина якого становить понад 9,2 км, а ширина 4 км. Також рівним по глибині оз. Світязь в Україні немає, максимальна глибина озера сягає близько 60 м [39].

Національний дендрологічний парк «Софіївка» (Черкаська область) є шедевром світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століть. Це зразок пейзажного паркового мистецтва – композиції води, землі, каменів, рослин, архітектурних споруд і скульптур. Площа парку сягає 180 гектарів. Парк «Софіївка» занесений до Державного реєстру національного культурного надбання як музей природи і садово-паркового мистецтва. Нині «Софіївка» – найбільший центр з інтродукції та акліматизації рослин

Правобережного лісостепу України, де нараховується понад 3 тисячі таксонів різноманітних рослин [38].

Дендропарк «Олександрія» (Київська область) – він належить до числа найбільших та найстаріших парків в Україні пам'ятка садово-паркового мистецтва і має територію 400 га. Парк було створено понад 200 років тому родиною великого землевласника, графа Франциска Ксаверія Браницького, як предмет родинної гордості та магнатської величі. На території парку зростає понад 2500 видів рослин, у тому числі завезених з інших континентів. Окрім природи, дендропарк має архітектурні споруди, унікальні скульптури та ландшафтні форми. У 2008 році парк брав участь в акції «7 чудес України» [37].

В Українських Карпатах також зосереджений великий природоохоронний фонд різного рівня заповідності (майже 1500 об'єктів). Найбільший природно-заповідний об'єкт створено у 1980 р. це – Карпатський національний природний парк (50,3 тис. га), в якому значну площу займають ліси, луки і пасовища. У парку багаті рослинність і тваринний світ (близько 60% усієї флори Українських Карпат). Парк знаходиться у верхів'ях Пруту і Черемошу. Тут зосереджені середньовисотні Горгани, Ворохта-Путильське низькогір'я і найвищий в Українських Карпатах масив – Чорногора.

Другим за величиною є створений в 1989 р. національний природний парк Синевир, розташований у верхів'ях річок Теремля та Ріка. Район характеризується різким вертикальним розчленуванням, крутосхилими формами рельєфу, кам'янистими осипищами, глибокими річковими долинами, багатими і різноманітними флорою та фауною. У верхів'ях р. Теремля (989 м) розміщене відоме озеро Синевир.

У 1993 р. в Українських Карпатах створено Карпатський біосферний заповідник (57,9 тис. га) на основі Карпатського природного заповідника. Заповідник було створено з метою збереження унікальних, найбільших в Європі площ букових, ялицевих та смерекових пралісів. Тут розміщений найбільший у Європі суцільний буковий праліс, що охоплює понад 10 000 га

площі із висотою окремих дерев понад 45 метрів. Карпатський біосферний заповідник входить у чільну десятку найбільш цінних природо-заповідних територій України та є однією із найбільш популярних заповідних територій України, знаних у Європі та світі, завдяки сукупності та унікальності природних комплексів та біорізноманіття. З 1993 року заповідник входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, а у 2007 р. його букові праліси включені до об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат». До складу заповідника входять п'ять окремих гірських масивів (філіалів), розміщених у різних гірських районах Українських Карпат: Угольсько-Широколужанський, Черногірський, Мармароський, Свидовецький і Стужицький, і один рівнинний масив – Хустський, або Долина нарцисів, розміщений на Закарпатській низовині. Унікальною пам'яткою природи, що входить до Карпатського біосферного заповідника, є найвищий в Українських Карпатах Черногірський масив. Охороняються субальпійські і альпійські біоценози, а також старі ялинові і ялицеві ліси [66].

На початку 1997 р. у Покутсько-Буковинських Карпатах створено національний природний парк Вижницький (Чернівецька обл.) площею 7,9 тис. га. Основне призначення парку – охорона і раціональне використання лісових ресурсів і довкілля, дослідження актуальних екологічних проблем регіону.

У 1997 р. в Українських Карпатах у Надвірнянському районі на Івано-Франківщині організовано природний заповідник Горгани (5,3 тис. га). Єдиний природоохоронний об'єкт IUCN дин із найочільніших осередків пралісів в Карпатах (понад 65% площі заповідника). Заповідник містить єдину, неперервну у горизонтальному і вертикальному розміщенні смугу п'яти субформацій пралісів і демонструє стадії розвитку первинної рослинності з раннього голоцену. Унікальним також є те, що у заповіднику збереглося 67,5% пралісів, які відрізняються високою стійкістю і стабільністю. Завдання заповідника – охорона земель, комплексне вивчення горганського

середньогір'я [66].

У 1999 р. в північно-західній частині Українських Карпат створено національний природний парк Сколівські Бескиди, що безпосередньо підходить до державного кордона України з Польщею. Він включає території Турківського, Дрогобицького і Сколівського районів Львівщини, займає площу 35,7 тис. га. Тут вивчаються ерозійні і паводкові процеси, питання збереження лісових ресурсів, рідкісних рослин і тварин. Особлива увага приділяється відтворенню і раціональному використанню типових та унікальних природних комплексів, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення. У 1999 р. в Українських Карпатах створено великий (208 тис. га) перший у світі міжнародний біосферний заповідник Східні Карпати, куди входять природоохоронні об'єкти України, Польщі і Словаччини. Від України до цього біосферного заповідника включено територію Надсянського регіонального ландшафтного парку, що зосереджений в прикордонному Турківському районі Львівщини, а також Стужицький масив Карпатського біосферного заповідника (Закарпаття).

Україна багата на унікальні історичні пам'ятки. На сьогодні в Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в силу їх особливої культурної, історичної або екологічної значимості включено 7 об'єктів, які знаходяться на території України: Софійський Собор та Києво-Печерська Лавра, Історичний центр Львова, Пункти геодезичної дуги Струве, Незаймані букові ліси Карпат, резиденція митрополитів Буковини, Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора, Дерев'яні церкви Карпатського регіону [50].

В Україні 150 тисяч пам'яток культури, історії, археології, містобудування і архітектури, палацово-паркового мистецтва, а також понад 300 музеїв, серед них понад 12 тис. особливо цінних у туристичному плані, які є зразками монументальних витворів мистецтва. Створено 7 національних історико-культурних заповідників. Найціннішими є пам'ятки епохи держави «Київська Русь» – 80 відсотків пам'яток цього періоду зосереджені саме на

території України тощо [35].

Пам'ятки архітектури в Україні розміщені нерівномірно. Основна їх частина зосереджена на Заході, а також у Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях. Південно-Східні території не такі багаті на історичні пам'ятки, це пов'язано з освоєнням території.

Найбільша кількість пам'яток архітектури в Україні припадає на місто Львів (2500) та Львівську область. Особливо цінними є архітектурні ансамблі площі Ринок (XV – XIX ст.), Вірменської (XIV – XIX ст.) та Руської вулиць, вони занесені до списку світової архітектурної спадщини ЮНЕСКО. Мистецьку цінність європейського рівня мають Успенська церква (XVI – XVII ст.), Святоюрський (XVII ст.) та Вірменський (XIV – XVIII ст.) собори; Домініканський костел (XVIII ст.).

Далі по кількості пам'яток архітектури слідує Київ (понад 1500). В основному, це споруди часів Київської Русі – Золоті ворота (1037 р.), Софійський собор (1037 р.), Видубицький монастир (XI ст.), Києво-Печерська Лавра (XI ст.) [31].

Третє місце за історико-культурним значенням посідає Кам'янець Подільський. Особлива цінними є Стара фортеця (XI – XVIII ст.), церкви, костели, житлові споруди.

Одже, Україна має все необхідне для розвитку подорожей і оздоровлення: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Туристично-рекреаційний потенціал створює можливості для всебічного задоволення пізнавальних, оздоровчо-спортивних і духовних потреб вітчизняних та іноземних туристів. Загальна площа придатних для туризму і відпочинку природних ландшафтів становить 9,4 млн. га. На території країни налічується понад 125 тис. пам'яток археології, архітектури, містобудування, працюють сотні музеїв. Кожен куточок в Україні є унікальним у своїй красі: природній, архітектурній, фестивальной, гастрономічній, атмосферній.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ COVID-19

2.1. Аналіз стану та особливості розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19

Туристична галузь в Україні, як і світі загалом, виступає важливою складовою соціально-економічного розвитку. Динаміка туризму в Україні безпосередньо залежить від таких секторів економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, виробництво товарів широкого вжитку і туристичного призначення.

Україна посідає одне з провідних місць в Європі щодо забезпеченості курортними та рекреаційними ресурсами. Серед них найбільш цінними є унікальні кліматичні зони морського узбережжя та Карпат, а також мінеральні води та лікувальні грязі практично всіх відомих бальнеологічних типів. Згідно з даними, курортні та рекреаційні території в Україні становлять близько 9,1 млн.га (15%) території. Оцінка потенціалу курортних та природних лікувальних ресурсів дає підстави розраховувати, що Україна має перспективу розвитку туристичної галузі.

Для розвитку туристичної сфери в Україні існують усі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму [57]. Так, маючи вигідне геополітичне розташування, Україна володіє значним рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, різноманітним рельєфом, мережею транспортних сполучень, унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурно-історичною спадщиною, санаторно-курортної бази – всі ці фактори зумовлюють конкурентні переваги України в пропозиції туристичного продукту.

На даний момент основні туристичні напрямки України – це Чорноморське та Азовське узбережжя, Карпатські гори, міста Київ, Львів та Одеса. В Україні існує велика кількість пляжних курортів. на узбережжі Чорного моря – Коблеве і Затока, курорт Сергіївка, де знаходяться бальнеологічні санаторії. Також морські курорти є і в інших населених

пунктах Одеської області – у Приморську, Лебедівці, Кароліно-Бугазі, Грибівці и навіть у промисловому місті Южне. Майже 70 тисяч річок, серед яких Дніпро, Дністер, Дунай. Південний Буг, Сіверський Донець, 8 національних природних парків, 4 біосферних заповідника, 15 державних природних заповідників, чисельні заказники, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва – вагомі складові туристсько-рекреаційного потенціалу України.

Основними туристичними напрямками для зимового відпочинку в Україні є курорти Івано-Франківської, Львівської й Закарпатської областей. Туристів приваблюють живописні краєвиди Карпат, кристально чисте повітря, лижні траси. Популярний гірськолижний курорт «Буковель», котрий славиться сучасною інфраструктурою та своїми лижними трасами. В Яремче знаходяться санаторії, розвинута інфраструктура розваг. Досить популярним є гірськолижний курорт Славське у Львівській області. Там є маса гірськолижних трас з різною висотою, протяжністю та рельєфом. Славське вважається найбільш відвідуваним зимовим курортом України, куди їдуть покататися на лижах зі всієї країни. Серед прихильників екстремального відпочинку зимою популярним є курорт «Драгобрат». Це найбільш високогірний курорт України. В останні роки в Україні відкриваються гірськолижні курорти зі штучними лижними трасами в областях, де немає гір.

З метою лікування та відпочинку у санаторіях України їдуть до Трускавця, Моршину, Східниці та курортів Закарпаття. Трендом останніх років став зелений, або аграрний туризм. Жителі великих міст їдуть у сільську місцевість, де вони можуть не тільки дихати свіжим повітрям, а й пожити сільським життям, познайомитися з традиціями та культурою, народними промислами и ремеслами самобутніх регіонів України. Цілий рік проводяться екскурсійні тури всією територією України. У 2019 році найбільш відвідуваним місцем серед іноземних туристів та вітчизняних туристів є Карпати, а також Київ, Львів, Одеса, Чернігів. Неменш популярні серед туристів міста з великою кількістю пам'яток історії та архітектури – Чернівці,

Батурин, Ужгород, Харків, острів Хортиця в Запоріжжі.

Іноземні туристи, які приїждять в Україну як туристи, передусім цікавлять гастрономічний туризм, а на другому–третьому місці для них – визначні місця та розваги. Україна стає все популярнішою серед іноземних відвідувачів про це свідчить і те, що CNN, одна з найвідоміших телекомпаній світу, склала окремий рейтинг з топ–11 туристичних міст України. До нього увійшли Львів, Чернівці, Умань, Київ, Переяслав-Хмельницький, Харків, Чернігів, Одеса, Ужгород та Кам'янець–Подільський.

Туристичний потенціал України на сьогодні розкрито не повною мірою, про що свідчить 1,5 – 2,5 % частка туристичної галузі в структурі ВВП країни. Основними перепонами, що перешкоджають розвитку туристичного сектору в Україні, сьогодні виступають переважно чинники військово-політичного, управлінського, економічного, екологічного та культурного характеру. Туристичний ринок України є не досить привабливим для подорожуючих. Значний відсоток туристів обирають для відпочинку країни з високим рівнем безпеки, стабільною економікою, цікавими місцями та захоплюючими екскурсіями. Україна ж у цьому поступається багатьом країнам світу. Відсутність безпеки в Україні найбільше проявляється в поганому стані доріг. Стан автомобільних доріг України має найгірші оцінки серед більшості європейських країн, це спричиняє велику кількість нещасних та летальних випадків.

За даними Мінекономрозвитку, уже в 2016 році Україна потрапила до 30-ки країн, найпривабливіших для іноземних туристів, зайнявши 27 позицію. Україна обійшла Ірландію, Швейцарію, Сингапур та іще півтори сотні держав, про що повідомив BusinessViews. А в 2017 року, за даними Світового банку, успішно перемістилися на 25 позицію. В 2018 року цю позицію, за попередніми оцінками, зберегли.

До пандемії COVID-19 вітчизняна туристична сфера знаходилась, на етапі свого покращення після подій 2014 року. Аналіз динаміки структури та видів туризму за 2015 – 2019 рр. показує, що в Україні найбільша кількість

туристів припадає на виїзний туризм, до того ж динаміка внутрішнього туризму у структурі туристичних потоків має тенденцію до зростання (див. табл. 2.1). Варто зазначити, що вагомим збитків зазнала вітчизняна туристична галузь у 2015 році, коли втратила Крим, але не дивлячиць на це іноземні туристи продовжували відвідувати Україну у 2015 – 2019 рр. з метою дозвілля та відпочинку, незначний відсоток склали службові та ділові поїздки, а також лікування та участь у спортивному туризмі.

Таблиця 2.1 – Структура та види туризму в Україні за 2015 – 2019 рр.

Види туризму	2015	2016	2017	2018	2019
Візний	15 159	35 071	39 605	75 945	86 840
Виїзний	1 647 390	2 060 974	2 0289 854	4 024 703	5 524 866
Внутрішній	357 027	453 561	476 967	456 799	520 391
Усього кількість туристів	2 019 579	2 549 606	2 806 426	4 557 447	6 132 097

Якщо подивитися на зміни в структурі та видів туризму за 2015 – 2019 рр. у відсотках (див. табл. 2.2), то в Україні за цей період виїзний туризм виріс на 17%, виїзний туризм – 30%, найбільше зростання припало на внутрішній туризм 69%, це доводить що до події в кінці 2019 року, туристична сфера була на етапі покращення.

Таблиця 2.2 – Зміни в структурі та видів туризму в Україні за 2015 – 2019 рр.

Види туризму	Зміни за 2015 – 2019 рр. у %
Візний	17%
Виїзний	30%
Внутрішній	69%

Традиційно лідерами за відвідуванням України (див. табл. 2.3) є прикордонні країни – Молдова, Білорусь, Росія, Польща, Угорщина, Румунія. Частка яких з 2016 року поступово зменшується з 85,5% до 80,7 %, що, серед іншого, пояснюється введенням з 01.01.2018 року змін до Митного кодексу України, що значно обмежують безмитний перетин товарів через кордон. З огляду на те, що громадяни прикордонних країн, які входять до першої сімки за кількістю відвідувань України, складають 83% загальної кількості всіх іноземців, що в'їхали до України, коливання показників туристичних потоків в основному залежить саме від цих країн.

Таблиця 2.3 – ТОП – 15 країн, громадяни яких найчастіше відвідують Україну у період з 2015 – 2019 рр.

	2015	2016	2017	2018	2019	прирос т 2015– 2019
Молдова	2 204,0	1 986,8	2 013,2	1 949,6	1 795,5	-18,5
Білорусь	889,1	674,9	1 048,0	1 064,5	909,6	2,3
Росія	637,4	596,2	620,3	645,3	623,6	-2,2
Польща	557,7	555,5	553	532,4	513,5	-7,9
Угорщина	514,6	581,3	608	447,4	417,3	-18,9
Румунія	393,4	374,8	400,6	354,8	353,7	-10,1
Словаччина	203,6	206,7	168,9	151,8	127,7	-37,3
Туреччина	81,2	87,8	115,5	134,2	125,8	54,9
Ізраїль	50,6	76,5	99,9	125,7	121	139,1
Німеччина	65,4	70,5	87,6	98,7	115,9	77,2
США	46,6	61,7	71,6	80,5	85,1	82,6
Великобританія	22,9	29,9	35,4	57,2	58,8	156,8
Азербайджан	36,5	43,1	42	42,5	41,3	13,2
Литва	15,3	21,1	34	40,9	54,1	253,6
Італія	26,9	32,4	35,6	40,5	42,1	56,5

На фоні зменшення у I півріччі 2019 року прикордонного обміну у порівнянні з I півріччям 2018 року, спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн. Так на фоні зменшення у I півріччі 2019 року прикордонного обміну у порівнянні з I півріччям 2018 року, спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн. Так досягнуто суттєвого зростання потоків з: Великобританії на 61,8 %, Ізраїлю на 25,9 %, Литви на 20,3 %, Туреччини на 16,2 %, Чехії на 15,6 %, Італії на 13,9 %, Німеччини на 12,7 %, США на 12,5 %, Франції на 8,1 %, Азербайджану на 1,2 %.

Підрахувати реальну кількість іноземців, які приїздили до України як туристи, досить складно. В країні все ще радянський принцип підрахунку, який виходить з даних Держприкордонслужби про перетин кордону іноземними громадянами. Велика кількість іноземних громадян які побували в Україні транзитом, або тих, хто приїздить до нас за певними товарами. Наприклад, у Польщі інший принцип підрахунку – там всі готелі, хостели тощо звітуються про кількість іноземних відвідувачів, які провели в апартаментах хоча б одну ніч, це дає змогу побачити більш точну статистику

За період 2015 – 2019 рр. спостерігається позитивна динаміку збільшення доходів від надання туристичних послуг (див. рис. 2.1). У 2019 році цей показник склав 32,6 млрд грн. При цьому, з 2015 по 2019 роки спостерігалась стійка тенденція нарощування доходів від туристичної діяльності, зокрема, з 5 млрд грн до 32,6 млрд грн. (див. табл. 2.4)

Таблиця 2.4 – Доходи від туристичної діяльності за період 2015 – 2019 рр.

	Загальний дохід від надання туристичних послуг, млрд грн
2015	5
2016	11,9
2017	18
2018	21
2019	32,6

Унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток, багаті рекреаційні можливості, які має держава, її окремі регіони, приваблюють дедалі більше туристів та екскурсантів.

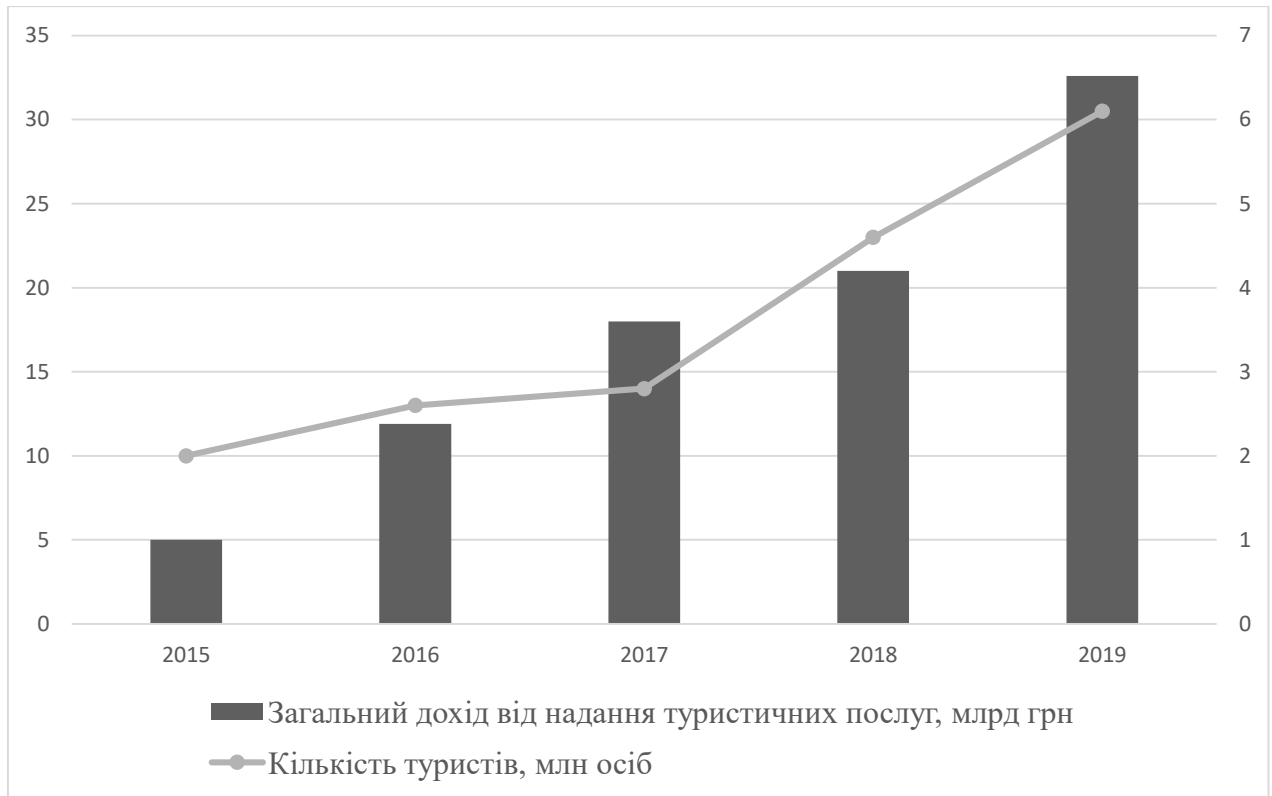

Рис. 2.1 – Доходи туристичної галузі та чисельність туристів у 2015 – 2019 рр.

У таблиці 2.5 був проведений SWOT-аналіз розвитку туризму для виявлення можливостей та загроз розвитку туризму в Україні у, який дає змогу оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози туризму в Україні.

Серед основних можливостей туристичної діяльності в Україні можна виокремити розроблення нових видів турів, зниження ціни на відпочинок, розвиток туристичної інфраструктури.

Сьогодні необхідно створювати систему нових туристично-екскурсійних маршрутів, докорінно міняти багато існуючих, в-першу чергу, в

частині її пізнавально-інформаційного змісту.

Таблиця 2.5 – SWOT-аналіз розвитку туризму в Україні

Сильні сторони	<p style="text-align: center;">Сильні сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне геополітичне положення України 2. Сприятливі кліматичні умови 3. Можливості для розвитку всіх видів туризму 4. Розвиток повного спектра туристичних продуктів 5. Збільшення конкуренції туристичних операторів. 	Слабкі сторони	<p style="text-align: center;">Слабкі сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повільні темпи зростання інвестицій у розвиток інфраструктури туризму 2. Відсутність бюджетного фінансування важливих для розвитку туристичної і курортної сфер заходів 3. Залежність ефективності функціонування галузі від економічної та політичної ситуації 4. Зanedбаний стан історико-культурних пам'яток
	Можливості		<p style="text-align: center;">Можливості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток різноманітних видів туризму (екстремальний, історико-культурний, науковий, діловий, зелений). 2. Розширення туристичних маршрутів під впливом зміни вподобань українців 3. Вдосконалення інформаційних систем у туризмі 4. Створення та впровадження програм розвитку туризму за регіональним принципом 5. Удосконалення законодавчої бази 6. Активізація внутрішнього туризму

Важливу роль у розвитку національного туризму відіграють інформаційні туристичні центри. Саме вони стоять між осередками спілкування методистів, екскурсоводів, краєзнавців, керівників туристських груп, науковців, студентів галузевих і навчальних закладів, менеджерів туристичних підприємств. Центри орієнтують туристів на привабливість міст, селищ, окремих туристичних об'єктів, а також пояснюють як їх відкрити для туриста.

Центри поступово розвиваються навіть у найбільш відвідуваних туристичних містах, система організації розваг є, цікаві масові анімаційні проекти присутні, але більшість із них недоступна наразі через пандемії. Великої уваги вимагає створення Одного з найважливіших напрямів – чіткої системи ознайомлення гостей з багатющою спадщиною національної кухні окремих реґіонів, а також розгалуженої мережі торгівлі. Все ще відсутня чітка державна політика підтримки розвитку народних промислів, виробів ремісництва, сувенірної продукції.

Найбільшими загрозами є погана політична ситуація та конфлікт між західними і східними областями, крім того, проблемою розвитку туризму в Україні, являється невідповідність ціни послуги на її якості, транспортна доступність і звісно тіньовий бізнес на заваді розвитку туристичної галузі.

Отже, не дивлячись на той факт, що Україна має значні можливості для розвитку туристичної та рекреаційної галузі, розширення співробітництва у даній сфері, даний туристичний потенціал в країні реалізується недостатньо, але серед основних чинників, котрі на сучасному етапі стримують розвиток туризму в Україні, є не лише пандемія, але і такі невирішені проблеми, як:

1. Відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії.
2. Невідповідність якості та ціни послуг.
3. Неналежний рівень транспортної доступності та безпечності DESTINATIONІЙ.

2.2. Наслідки пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні

Туризм як галузь одна з перших піддалася негативному впливу кризи – пандемії COVID-19, як в Україні, так і в усьому світі, криза може виявитися найгіршою в історії. В умовах нестабільності навіть в такий важкий час для світу туристична галузь намагається розвиватися і прямо та опосередковано впливає на економічну діяльність країни.

Перший випадок захисту від COVID-19 в Україні було перевірено 3 березня 2020 року, перший випадок захворювання на COVID-19 в Україні було зафіксовано 4 квітня 2020 року, а станом на 1 липня 2020 року в країні зафіксовано було 24 013 випадків захворювання та 718 померлих. За весь час пандемії в Україні, за даними МОЗ в країні підтверджено 3,3 мільйона випадків захворювання та 80,2 тисяч смертей.

Станом на 20 квітня 2020 р. в Україні були введені обмеження на в'їзд у 100% міжнародних напрямів. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США.

Туристична галузь України першою відчула на собі наслідки активної фази карантину. Більшість готелів до середини травня 2020 р. залишались зачиненими, не мали можливість офіційно приймати відвідувачів. Також обмеження торкнулися масових заходів – фестивалів, концертів, спортивних змагань, які зазвичай приваблюють гостей з різних міст та країн. У результаті одними із найбільш постраждалих внаслідок карантинних обмежень стали туристичні, курортно-рекреаційні та оздоровчі об'єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність [12].

Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів також створив негативний ефект, як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури. На додачу до поточних та

прогнозованих втрат, сфера туризму Українських Карпат цього року вже постраждала від низького попиту на гірськолижний відпочинок внаслідок аномально теплої зими [43].

Згідно з даними Державного агентства розвитку туризму України щодо перетину українського кордону іноземними громадянами, які надали Укрзалізниця, Державна авіаційна служба, Державна прикордонна служба та Міністерство інфраструктури України. Так, кількість іноземних туристів, які в'їхали в Україну з початку 2020 р., склала 3 382 097 осіб. Якщо порівнювати з 2019 роком, коли країну відвідало 13 709 562 громадян, відбувся спад у 4 рази. При цьому витрати іноземців скоротились у 27 разів – якщо у 2019 р. іноземці витратили в Україні 1,62 млрд дол., то за три квартали 2020 р. – лише 244 млн дол.

Найбільше іноземних відвідувачів у 2020 році прибуло з країн (див. додаток А)

1. Молдови – понад 930 тис. осіб, цей показник учетверо менше, ніж було рік перед тим;
2. Білорусі – близько 464 тис. осіб, що вп'ятеро менше, ніж у 2019 році;
3. Росії – більш ніж 390 тис. осіб, їхня кількість впала у 5,4 рази;
4. Румунії – 229 тис. осіб, що втричі менше ніж роком раніше;
5. Туреччини – 149 тис. осіб, кількість відвідувачів зменшилась вдвічі.

Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку (див. табл. 2.6). Український туризм не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді впровадження можливих заходів на підтримку туристичної галузі, якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів ЄС. Це ще більше ускладнює положення малого та середнього бізнесу, який працює у сфері туризму [40].

Таблиця 2.6 – Структура та види туризму за 2019 – 2020 рр.

Види туризму	2019	2020
Візний	86 840	11 964
Виїзний	5 524 866	2 125 702
Внутрішній	52 0391	222 612
Усього кількість туристів	6 132 097	2 360 278

Аналіз динаміки структури та видів туризму за 2019 – 2020 рр. показує, що в Україні туристична сфера під час пандемії COVID-19 зазнала падіння найбільша кількість туристів у 2020 року як і раніше припадає на виїзний туризм, але кількість обслугованих туристів зменшилась на 2,6 рази ніж було рік перед тим, до того ж внутрішнього туризму зменшився на 2,3 рази, а візний туризм постраждав найбільш за всіх показник знизився у 7,2 рази з попереднім роком.

Обсяг усіх перевезень в аеропортах України у 2020 році склав 8,66 млн. пасажирів, що в 2,8 рази менше, ніж роком раніше. У зв'язку з карантинними обмеженнями та закритими кордонами, суттєво знизилися міжнародні перельоти. Торік ними скористалися лише 7,6 млн. осіб із них 39% подорожували чартерними літаками. Обсяг перевезень регулярними рейсами у 2020 році скоротився у 3,5 рази. Водночас, чартерні перевезення – менш ніж удвічі.

За даними АТ «Укрзалізниця», залізничним транспортом загалом скористалися 16,7 млн. осіб. Це майже втричі менше, якщо порівняти з попереднім роком [13].

Внутрішній туризм України і у докризовий період був малорозвиненим, чому сприяла низка чинників, основний з яких – невідповідність якості послуг їх ціні. Однак через пандемію COVID-2019 та закриття кордонів українським туристам у 2020 році не залишалось особливого вибору. Серед іноземних країн в'їзд українцям був дозволений у Туреччину, Єгипет, Хорватію та

Албанію і то лише з липня. Відповідно, влітку 2020 року кількість туристів в українських туристичних дестинаціях значно зросла. Про це повідомляють як туристичні оператори, так і компанії мобільного зв'язку. Через те, що зазвичай при подорожах Україною туристи обирають самодіяльний туризм, а не послуги туроператорів, складно підрахувати точну кількість мандрівників. Тим не менш, оператори мобільного зв'язку стверджують, що у літні місяці 2020 року в українських дестинаціях було зафіксовано аномально високу активність використання мобільних мереж. Водночас за доступними даними туроператорів українські туристи також відвідували південні курорти влітку 2020 року значно більше, ніж у той самий час 2019 року [56].

Інтерес до внутрішнього туризму зріс. Певні висновки щодо перебування туристів у різних областях України можна зробити з даних Держподаткової служби. «Сума надходжень до місцевих бюджетів від турподатку в 2020 році склала близько 130 млн. грн, що на 34% менше, ніж роком раніше. Однак, стверджувати про об'єктивність цих даних щодо реальної кількості туристів не можна. Адже турподаток сплачують заклади, що працюють офіційно, а значна частина підприємств працюють в «тіні». Тому можна констатувати, що закриття кордонів підштовхнуло людей подорожувати Україною, оскільки кількість звернень до туроператорів щодо відпочинку в Україні зросла, хоч й не суттєво.

За результатами аналізу, у південні регіони України у 2020 році прибуло на 30 – 170% більше туристів порівняно з 2019 роком (див. табл. 2.7) [10]. На другому місці за обсягами внутрішнього туризму перебувають Західна Україна та Карпатський регіон, на третьому – Київ та Київська область. Важливо відзначити, що, на думку фахівців, у Карпатському регіоні достовірні статистичні дані отримати легше через те що більшість закладів розміщення є легальними.

Виділяють 3 сценарії розвитку внутрішнього туристичного ринку в Україні у 2021 році – оптимістичний, реалістичний та песимістичний (див. табл. 2.8) [10]. Варто зауважити, що прогнози розвитку внутрішнього туризму

в Україні суттєво залежать від ситуації з пандемічними обмеженнями у основних країнах – дестинаціях туристичних потоків з України (Туреччина, Греція, Болгарія, Єгипет та ін.). У випадку послаблення обмежень на в'їзд до цих країн та підвищення рівня безпеки відпочинку у них значна частка українських туристів знову обере варіант міжнародного, а не внутрішнього туризму.

Таблиця 2.7 – Зростання кількості туристів у дестинаціях південних регіонів України у 2020 році

Регіони (дестинації)	Ступінь зростання кількості туристів (у % до 2019 року)
Одеська, Миколаївська та Херсонська області	130%
Курорт Кирилівка (Запорізька область, Азовське море)	155%
Місто Бердянськ (Запорізька область, Азовське море)	137%
Приазовські курорти підконтрольної Україні частини Донеччини (Ялта, Урзуф, Білосарайська коса)	200 – 270%

Минулий рік поставив туристичну галузь в екстремальні умови та кардинально змінив підхід туристів до вибору країн для відпочинку. Водночас перше півріччя 2021 року ознаменувалося поступовим відновленням туристичних потоків, як для України, так і для світу загалом.

Кількість туристів, які в'їхали до України у перші три квартали 2021 року, зросла на 12,6% порівняно з першими трьома кварталами 2020 року (див. рис. 2.2) [14]. Протягом 2021 року в Україну приїхало понад 3 мільйони іноземців.

У першій половині 2021 року відзначається позитивна динаміка в збільшенні кількості туристів з таких країн як Саудівська Аравія (їхня

чисельність зросла в 40 разів, та становить 14 тис. осіб, в той час як за аналогічний період 2020 року в Україну приїхало лише 350 громадян), США (кількість туристів зросла на 69,6% в порівнянні з минулим роком, та досягла 34 тис.), Ізраїль (ріст на 26%, кількість туристів 26,6 тис.), та Країн Закавказзя (на 100% зросла кількість Вірмен (7 тис.), майже на 40% збільшилась кількість туристів з Грузії (становить 15,5 тис.) та на 67% зріс показник Азербайджану (16 тис.). Традиційними ринками для України залишаються Молдова (368 тисяч), Росія (198 тис.), Румунія (109 тис.), Білорусь (96 тис.) та Туреччина (93 тис.) [14].

Таблиця 2.8 – Сценарії розвитку туризму в Україні у період виходу із пандемії

Сценарії	Основні характеристики	Очікувані результати (у порівнянні з 2020 роком)
1	2	3
Оптимістичний	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка з боку органів влади і місцевого самоврядування; – розвиток туристичної інфраструктури; – впровадження соціальних програм розвитку туризму; – налагоджена співпраця туроператорів з перевізниками, засобами розміщення та закладами харчування; – створення нового якісного внутрішнього тур-продукту; – покращити показники на 25%. 	Підвищення показників на 25%
Реалістичний	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка з боку органів влади; – невелика варіативність подорожей; – збереження цін (на рівні минулого року). 	Підвищення показників на 10%
Песимістичний	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність державної підтримки; – обмеження транспортного сполучення; – підвищення цін на тур-продукти. 	Показники залишаться без змін.

Станом на жовтень 2021 року в Україну відвідали 70% європейців, 25,5% туристів з країн Азії, 3% – туристи з Північної Америки, 1,4% з країн Африки, 0,6% і 0,2% з Океанії та Південної Америки відповідно (у той час, як за відповідний період 2020 року з Європи в Україну приїхали 79,2%, туристи з Азії – 17,7%, з Північної Америки – 1,5%, з Океанії та країн Африки по 0,7% (див. рис. 2.3).

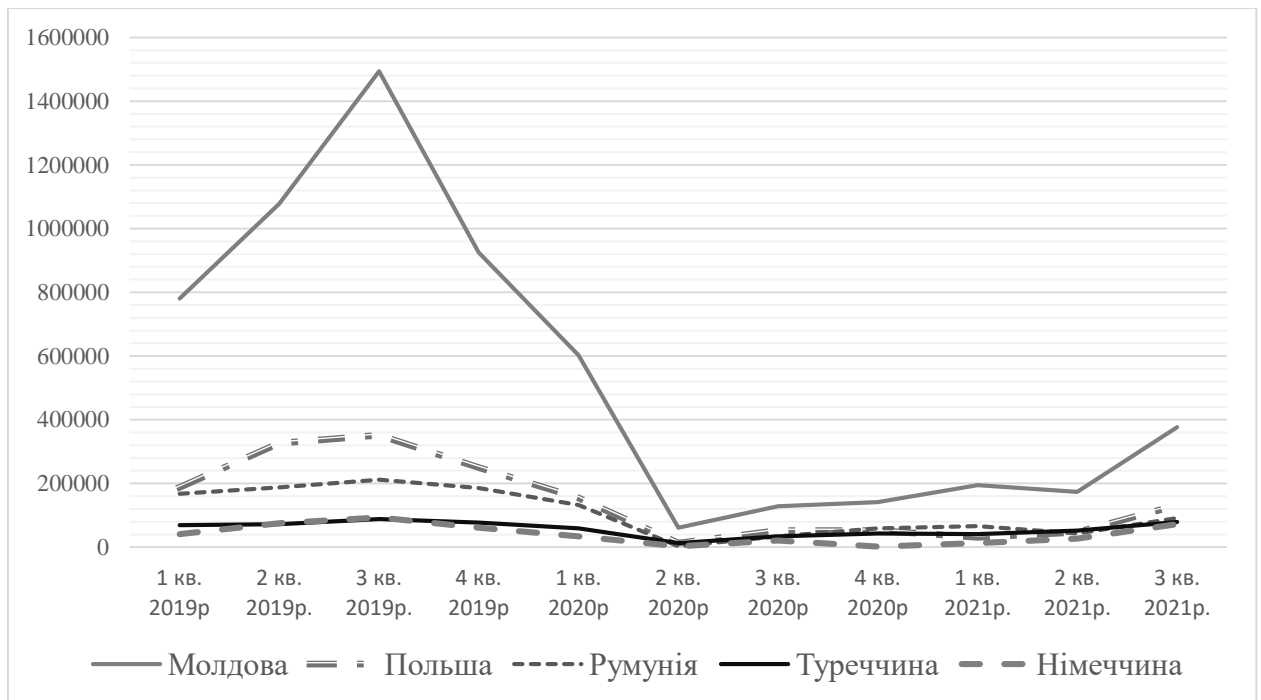

Рис. 2.2 – Зміна в'їзду іноземних громадян до України в період з 1 кварталу 2019 року до 3 кварталу 2021 року

До ТОП – 15 країн за кількістю іноземців, що в'їхали в Україну за 1 – 3 квартал 2021 року (див. табл. 2.9), увійшли Молдова (744 тис. 630 осіб, що на 125,4% більше, ніж за три квартали минулого року), Росія (411 тис. 373 осіб, +128,3%), Польща (209 тис. 039 осіб, +78,2%), Румунія (200 тис. 370 осіб, +107,4%), Білорусь (199 тис. 553 особи, +4,7%), Туреччина (171 тис. 955 осіб, +91,4%), Угорщина (152 тис. 390 осіб, +56,8%), Німеччина (111 тис. 675 осіб, +181,1%), Ізраїль (96 тис. 250 осіб, +321,9%), США (81 тис. 581 особа,

+290,6%), Саудівська Аравія (48 тис. 660 осіб, +24475,8%), Італія (39 тис. 499 осіб, +181,8) %), Великобританія (37 тис. 384 особи, +146,1%), Індія (34 тис. 947 осіб, +117,8%), Азербайджан (33 тис. 410 осіб, +202,3%) [13].

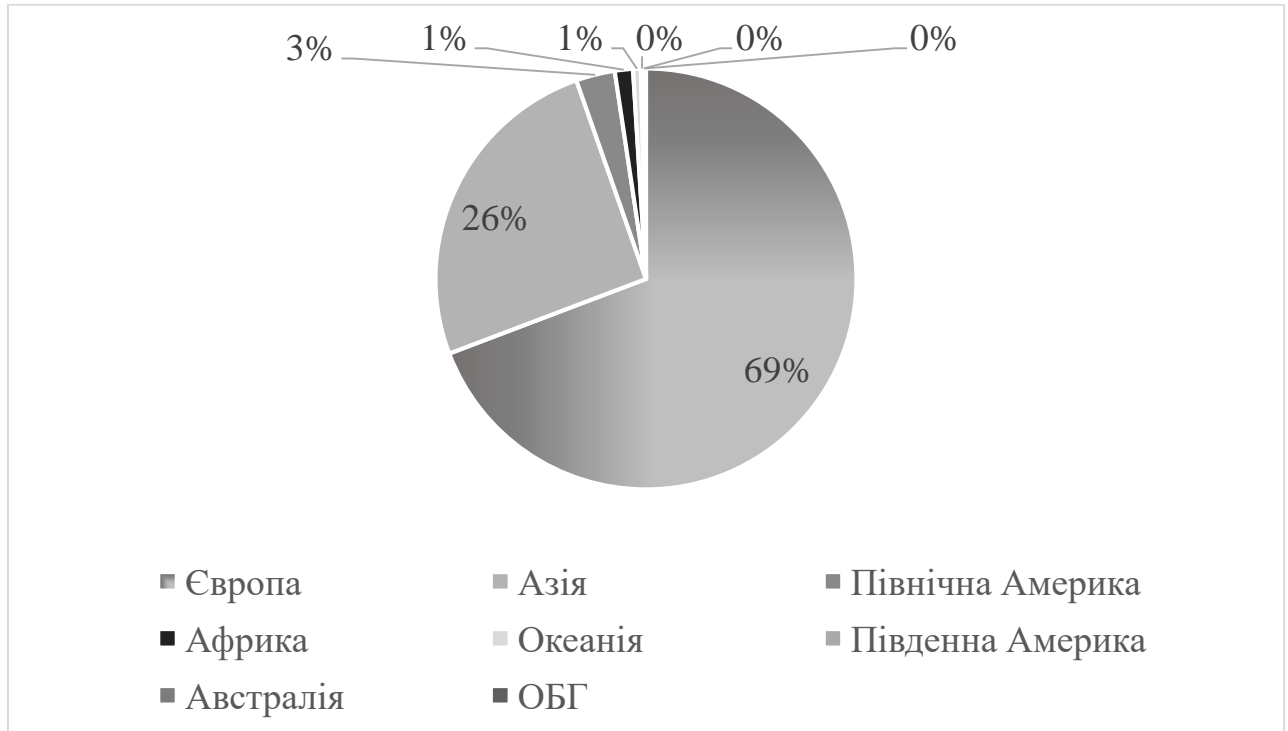

Рис.2.3 – В'їзд іноземних туристів до України станом на жовтень 2021 року

Пандемія COVID-19 зіграла вирішальну роль в зменшенні кількості подорожей за кордон для людей у всьому світі, та, зокрема, в Україні, на сьогодні ми можемо лише оцінювати збитки спричинені карантинними заходами за останні півтора роки. Однак така ситуація стала поштовхом для відкриття нових туристичних ринків та стрімкого розвитку внутрішнього туризму.

У першому півріччі 2021 року українці на 15% більше виїжджають за кордон, ніж у минулому році. Всього виїхало 5,7 млн громадян України. Традиційним туристичним напрямком залишаються такі країни Туреччина (становить 774 тис.) та Єгипет (кількість туристів зросла на 88% та сягає 705 тис.).

Таблиця 2.9 – ТОП – 15 країн за кількістю іноземців, що в'їхали в Україну за
1 – 3 квартал 2021 року

Країни	1 – 3 квартал 2021 року	Приріст з минулим 2020 роком
Молдова	744,6	-20,2%
Білорусь	199,6	-56,9%
Росія	411,4	5,4%
Польща	209	-23,2%
Угорщина	152,4	-29,9%
Румунія	200,4	-12,6%
Туреччина	172	15,3%
Ізраїль	96,3	66,9%
Німеччина	111,7	50,7%
США	81,9	91,4%
Великобританія	37,4	8,4%
Азербайджан	33,4	25,6%
Італія	39,5	56,7%
Індія	35	51,3%
Саудівська Аравія	48,6	8,8%

З'явилися нові туристичні центри, куди починають їхати все більше українців, наприклад, Домініканська Республіка – ріст на 238% та становить 35 тис. туристів, а це на 5 тис. людей більше, ніж тих, які відвідали Болгарію за аналогічний період. Серед інших країн: Катар (11,5 тис. відвідувачів), Мальдіви (10 тис. відвідувачів, що дорівнює кількості українців до Франції за цей же період), Танзанія (7 тис. відвідувачів), Шрі Ланка (2,5 тис. відвідувачів) тощо.

2.3. Особливості розвитку всесвітньої туристичної галузі під впливом пандемії COVID-19

Пандемію коронавірусу називають «чорним лебедем» – подією, яку неможливо було передбачити. Після появи пандемія COVID-19 в Азії наприкінці 2019 року вірус поширився практично на кожному континенті окрім Антарктики, щодня кількість захворювань зростає в Африці, Сполучених Штатах і Європі (див. табл. 2.10), а станом на 19 листопад в усьому світі підтверджено вже 256 мільйона випадків захворювання на коронавірус і 5,1 мільйона смертей [25].

Таблиця 2.10 – Статистика по коронавірусу в країнах світу станом на 19.11.21

	Усього випадків	Усього смертей
У світі	256 666 776	5 151 772
Африка	8 651 792	221 869
Америка	96 760 923	2 354 401
Європа	69 935 229	1 373 949
Азія	80 975 020	1 197 493
Австралії та Океанії	343 812	4 060

Сьогодні туристична галузь є однією з найбільш постраждалих внаслідок запровадження обмежувальних заходів, викликаних розповсюдженням пандемії COVID-19. Пандемія коронавірусу торкнулася усіх туристичних напрямків у світі і стала причиною для найсуворіших обмежень на подорожі в історії [58].

Індустрія туризму опинилась у невизначених умовах роботи, що спричинило суттєві зміни у функціонуванні суб'єктів туристичної діяльності, яким прийшлося адаптуватися до нових умов ведення туристичного бізнесу:

- впровадження нових форм і видів туристичних послуг;
- розроблення додаткових заходів утримання клієнтів шляхом відтермінування надання послуг;
- надання знижок і бонусів;

– заміна туристичних послуг на альтернативні тощо.

Всесвітня туристська організація ООН у своїй доповіді повідомляють, що міжнародний туризм за десять місяців 2020 року втратив 935 млрд. дол і повернувся до рівня 1990 року [53]. Повернення до рівня 2019 року за кількістю міжнародних прибуттів, займе приблизно від 2,5 до чотирьох років. За цей же час, за підрахунками Україна втратила близько 60 млрд грн. По всій країні закрито понад 7000 турагенцій.

Найбільший внесок у світовий ВВП за 2019 р. серед найпопулярніших туристичних місць займає Таїланд, частка якого становить 21,9%; менша частка характерна для Мексики – 17,3%, Іспанії – 14,6% та Італії – 13,3%. Туристична галузь України приносить 5,2% у світовий ВВП (див. рис. 2.4) [14].

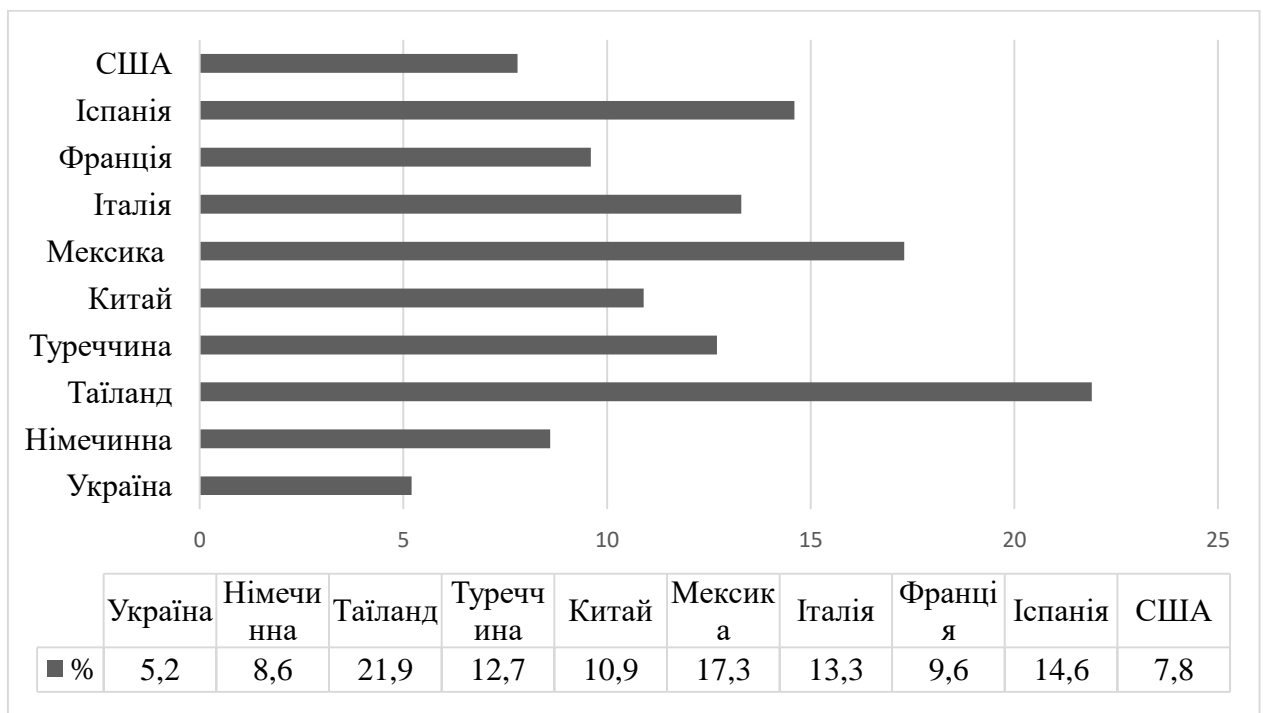

Рис. 2.4 – Внесок туризму у світовий ВВП, за найпопулярнішими туристичними маршрутами

Кінець 2019 р. – початок 2020 р. став переламним моментом для

розвитку економік багатьох країн світу, відклавши особливий відбиток на індустрії туризму. Країни одна за одною здійснювали заходи для запобігання стрімкому поширенню коронавірусної інфекції, зокрема шляхів її передачі, та вводили карантинні обмеження. Закриття кордонів, заборона масового скупчення людей та відвідування закладів призвели до погіршення фінансового стану та закриття значної кількості об'єктів туристичної сфери та скорочення туристичних потоків.

Світовий ринок готельних послуг наразі у складній ситуації і зазнає колосальних збитків через пандемію. Постраждали не лише невеликі, а й великі готелі та готелі, які приймали основний потік іноземних постояльців. Однією з великих витрат у цьому секторі бізнесу є заробітна плата працівника. Тому є велика загроза звільнення великої кількості людей. Більшість туристичних компаній, готелів та інших закладів розміщення було закрито в пік кризи. Наприклад на кінець квітня початок березня 2020 року, в Італії, Іспанії та Туреччині закрито майже 95% готелів [2].

Заклади ресторанного господарства також були закриті або працювали з певними обмеженнями. Після відновлення діяльності всі підприємства туристичного сектору, готелі, ресторани працюють з обмеженими можливостями. Найбільші показники падіння діяльності в країнах ЄС спостерігалися у туристичних агенціях та туроператорів (– 83,6%), авіасполученні (– 73,8%), тимчасовому розміщенні (– 66,4%) та ресторанах (– 38,4%).

Надзвичайна ситуація в галузі охорони здоров'я призвела до паралічу всієї ланцюжка поставок, що генерує близько 12% ВВП Італії. За експертними оцінками у першій половині 2020 року, доходи від туризму знизяться на 73%. Так, в Італії очікуваний оборот становить лише 16 млрд євро порівняно із 57 млрд за аналогічний період минулого року. Літній сезон також поставлено під загрозу, до якої щороку прибувають до країни 25 млн осіб. Заходи, спрямовані на стримування поширення вірусу COVID-19 до того, що у 2020 році в Італії знизиться оборот у секторі ресторанного та готельного сектора (72748

компаній з оборотом 37,8 млрд євро у 2019 році) на 16,7 млрд євро, що дорівнює зниженню, порівняно з 2019 роком, на – 44,1%. Найбільше постраждали готелі: збиток становив 7,9 млрд, що становить – 53,8%, тоді як підприємства громадського харчування скоротилися на 8,8 млрд. і склали – 37,9%.

Ще однією вимогою потенційного туриста у період пандемії і невизначеності стає вимога гнучкості бронювання. Дослідження, проведені у США, показали, що майже 70% туристів гнучкість зміни дати без штрафних санкцій переконає замовити відпочинок під час спалаху COVID-19 більше, ніж будь-який інший фактор, включаючи й заходи безпеки [36].

Після впливу коронавірусу готелі та туристичні агенції подорожей намагаються впоратися з коронавірусом за допомогою заходів, які приносять користь для клієнтів. Зокрема, в Іспанії Meliá, Аворіс (Barceló) та Room Mate почали різні кампанії, щоб зупинити падіння резервів через страх зараження [2].

Meliá запустила 72-годинну кампанію, в якій всі її клієнти як приватні, так і та з агентств та дистриб'юторського сектора, можуть зробити попереднє замовлення з правом безкоштовного скасування. Іншими словами, клієнти можуть скасувати своє бронювання за 24 години до прибуття та сплатити лише першу ніч, якщо вони не скасували бронювання та вирішили не подорожувати. Під девізом «Нехай ніщо не зупинить вашу відпустку» Meliá пропонує знижки до 45%, щоб пом'якшити дію вірусу.

Зі свого боку, Room Mate також зробив аналогічні заходи в Італії, спрощуючи політику скасування або зміни бронювання в цій країні, особливо для клієнтів, які не уклали цього права і планують поїздку до 20 травня. Якщо клієнт скасовує поїздку, мережа зберігає депозит, який можна використовувати протягом наступних шести місяців [2].

Саме тому засобам розміщення варто відмовитися від бажання захистити себе від неприїзду клієнта шляхом установлення штрафу за відміну броні, а, навпаки, вдатися до більш лояльної до клієнта системи бронювання.

Це дасть змогу збільшити число бронювань і, відповідно, число приїздів.

Особливо складна ситуація склалася в авіаційній галузі, спочатку більшість авіакомпаній припинили чи скоротили рейси до Китаю. Потім удару зазнав авіабізнес у Європі. За підсумками 2020 року Міжнародної асоціації авіаційного транспорту (ІАТА), оцінила чисті збитки авіагалузі в 126,4 млрд. дол. США. Загалом, за оцінками ІАТА, міжнародний авіа бізнес може скоротитися на 19%.

Очікується, що у 2021 року доходи галузі становитимуть \$458 млрд, що більше на 23% порівняно з 2020 році. Але це лише 55% від \$838 млрд, отриманих у 2019 році. Згідно з Платформою публічного розкриття інформації Turkish Airlines, загальне кількість пасажирів компанії, яка склала 5,9 млн. у березні 2019 року, становило 2,8 млн за той же період 2020 року зі скороченням на 53 відсотки. Хоча кількість пасажирів на внутрішніх рейсах скоротилася на 44,9%, на міжнародних рейсах він скоротився на 59,1%. Заповнюваність пасажирів у березні 2020 року становила 63,3%, знизившись на 17,6 пункту. Турецькі авіалінії перевезли 2495300 осіб на внутрішніх лініях у березні 2019 року та 1383125 осіб у тому ж місяці 2020 року.

Очікується, що в 2022 р. вплив кризи помітно пом'якшиться, але все ж таки багато авіакомпаній так і залишаться в мінусі. Сукупно галузь зазнає збитків у розмірі 11,6 млрд. дол. Таким чином, підсумковий обсяг втрат, завданих глобальною галуззю авіаперевезень за три роки пандемії, з 2020 по 2022 р. досягне 201 млрд. дол.

Значно зачепила криза і сектор культурно-пізнавального туризму, адже практично всі музеї, тематичні парки та інші культурні об'єкти є зачиненими або обмеженими для відвідування. Окремі підприємства культурно-пізнавального туризму намагаються влаштувати віртуальні екскурсії.

На жаль, прогнози свідчать, що через пандемію ринок ділового туризму зазнає глибокого і незворотного падіння, адже людство навчилося успішно використовувати такі платформи для ділових переговорів, як Zoom, Google Meeting тощо. І в подальшому ними буде замінено лівову частку ділових

поїздок. Ділові мандрівники мають різні вимоги до подорожі, включаючи: зручність, співвідношення ціни та якості, швидкісний Інтернет, схеми лояльності, безкоштовні сніданки та інше. Діяльність, яка часто включається у відрядження, – це зустрічі, виставки та ділові заходи. У 2019 році глобальні витрати на бізнес-туризм досягли 1 283 млрд. дол США [62].

Регіони, що зіткнулися з найбільшою часткою призупинення ділових поїздок через пандемію коронавірусу (COVID-19) у всьому світі станом на березень 2020 року, наведено на рисунку 2.5.

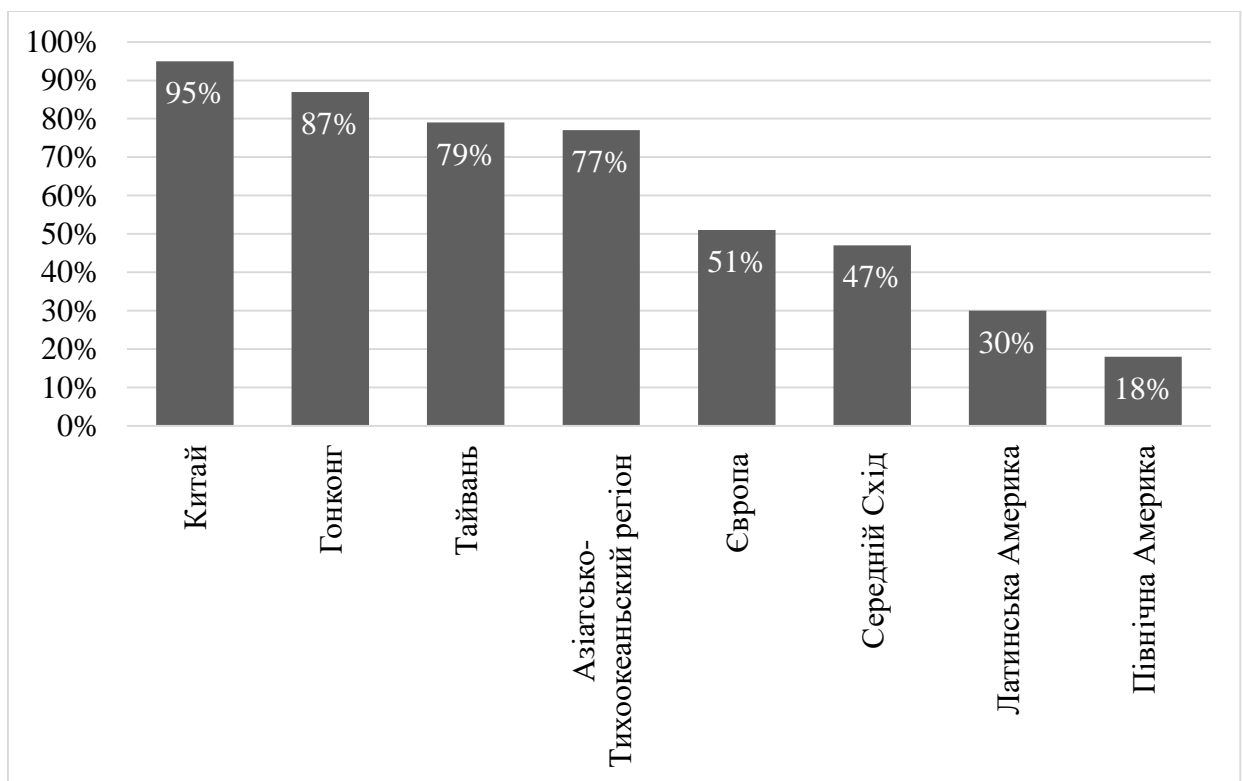

Рис. 2.5 – Регіони, де діловий туризм, були припинені частково або зовсім, по всьому світі, станом на березень 2020 року

Якщо говорити про досвід сусідніх країн, у яких зосереджена більшість потоків туристів з України, наприклад Туреччина, 2019 року доходи від туризму в Туреччині становлять близько 35 мільярдів доларів США [15].

Туризм – одна з сфер, що найбільш постраждали від пандемії, у турецькій економіці, проте навіть коронавірус не зміг серйозно вплинути на відвідуваність країни після відкриття кордонів. Криза COVID-19 призвела як мінімум до 25 млрд. дол прямих доходів і вдвічі більше до непрямих втрат доходів з мультиплікативним ефектом. Також проблема полягає в тому, що основним ринком Туреччини є Європа, яка найбільше постраждала від епідемії.

На жаль, крім кількох міських готелів, багато туристичних підприємств, авіакомпаній, турфірм, туристичних ресторанів, перевізників вже закрилися, багато хто з них узяв працівників у неоплачувану відпустку або звільнив їх. У 2019 році була найбільша кількість відвідувачів в історії Туреччини приблизно 52 мільйонами відвідувачів.

До того як епідемія COVID-19 почала з'являтися в Туреччині, особливо на Далекому Сході, почалося скасування на анатолійські тури, де через епідемію було зроблено раннє бронювання [65].

Очікується, що у процес відновлення до старої динаміки як у 2019 році Туреччина увійде лише після 2021 року. Хід відновлення розпочнеться згідно з порядком впливу, після внутрішнього ринку, впливу епідемії на туризм. Також очікується, що почне відновлюватися, починаючи з країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, де вона ослабла. Зокрема, доходи, які залишаються відносно стабільними відповідно до економічної ситуації (наприклад, державні чиновники, пенсіонери) швидко вимагатимуть відпустки, коли буде забезпечене безпечне середовище. Посткризове таргетування має бути спрямоване насамперед на цей сегмент. Особливо туризм третього віку для пенсіонерів, які мають достатньо часу і не мають маленьких дітей, які ходять до школи. Очікується, що саме це сприятиме відродженню туризму в Туреччині.

Тому цей ринок товарів та послуг важливо адаптувати його до потреб відділу. Особливо у групі ризику цієї маси. Це потребує відповідної організації таких послуг, як охорона здоров'я, гігієна та дезінфекція.

У національному розумінні процес відновлення туризму із внутрішнім туризмом на початку, але потім очікується відновлення зовнішнього активного туризму. Тому що польоти теж поступово розпочнуться спочатку з внутрішніх маршрутів, а потім з частково з безпечними країнами.

Наразі під керівництвом Мінтуризму, як і в багатьох інших країнах, було розробтані короткострокові заходи. Були вжиті певні заходи для збереження життєдіяльності туристичної галузі. Це грошові, заходи щодо фінансування, правові заходи, заходи, пов'язані з документацією та заходи з охорони праці.

На додаток до короткострокових заходів кризи, деякі зміни відбулися і у постійній структурі турецького туризму. Цілі якості, а не кількості визначаються, період пандемії COVID-19 є періодом досягнення балансу між обсягом та якістю.

Одночасне обслуговування багатьох туристів після COVID-19 такі послуги, як системи, призначені для масового туризму і «all inclusive» становитиме вищу вартість для продуктів та послуг у Туреччині.

Доходи Туреччини від сфери туризму в 2020 році на фоні пандемії скоротилися на 65,1% – до 12 млрд. 59 млн. 420 тис. дол. За даними TÜİK, 9 млрд. 998 млн. 320 тис. дол. із надходжень від туризму у 2020 році склали особисті витрати туристів, а 2 млн. 60 млн. 999 тис. дол. – витрати на турпакети. З Туреччини минулого року відбули 15 826 266 осіб, що на 69,5 відсотка менше, ніж у 2019 році. 80,3% з цього числа, або 12708265 осіб – іноземці, 19,7 відсотків (3118001 людина) – представники діаспори. У 2020 році майже 1 мільйон туристів були з України, що дозволило увійти до першої четвірки країн за кількістю туристів, які відвідали Туреччину [67].

Отже, сьогодні туризм – одна з галузей, яка зазнала найбільше збитків через пандемію коронавірусу. Туристична галузь працює за новими правилами – і для країн, що приймають відпочивальників, і для туристів. Тепер головним правилом роботи стала безпека для туристів і персоналу у світі і в Україні. Туристична сфера буде виходити з карантину довше, ніж інші.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ COVID-19

3.1. Досвід країн світу щодо підтримки розвитку туризму в умовах карантинних обмежень

Країни, що пройшли пік пандемії COVID-19, поступово скасовують обмеження на здійснення комерційної діяльності та надання послуг для підприємств, проте відновлення туристичної галузі відбувається локально, у межах національних кордонів із поступовим їх відкриттям між сусідніми країнами.

Ключові гравці туристичної галузі, зокрема міжнародні готельні мережі, увели ряд заходів для мінімізації наслідків пандемії коронавірусу, серед яких – гарантії забезпечення ринку (перенесення заброньованих номерів на пізній термін або відшкодування їх вартості, оптимізовані програми лояльності, підтримка спільнот), впровадження обов’язкових заходів із захисту здоров’я й безпеки та внутрішня реорганізація (скорочення, відпустки без збереження заробітної плати, скорочення/відмова від капітальних вкладень).

Аби туристи почувалися безпечно, так наприклад у 2020 році в Туреччині розробили спеціальну програму сертифікації туристичних об’єктів – Safe Tourism GoTürkiye, яка включала 161 вимогу до організації відпочинку. У 2021 року критеріїв 171, і готелі, які сертифікацію не проходять, не мають права на роботу взагалі.

Загалом сертифікацію безпечного туризму пройшли майже 10 тисяч об’єктів по всій країні (найбільша кількість на півдні), половина із сертифікованих об’єктів – готелі. В готелях Туреччини з’явилася пам’ятка по заходам для захисту здоров’я й безпеки від пандемії COVID-19, яка знаходиться у всіх готелях Туреччини по всій території готелю та представлені на чотирьох мовах, а саме: турецька, англійська, німецька та російська (див. табл. 3.1).

Туреччина комплексно ввела по всій країні високі стандарти епідбезпеки, в туристичній сфері вони ще й дуже чітко прописані. Критерії сертифікації безпечного туризму передбачають окремі вимоги до розміщення гостей, транспортування, організації харчування та екскурсійних подорожей як на виставки, в музеї, театри та кінотеатри, так і для морських подорожей, користування канатними дорогами, відвідання тематичних парків. Усі ці об'єкти підлягають сертифікації безпечного туризму.

Таблиця 3.1 – 14 правил, що підлягають дотриманню для недопущення ризику зараження коронавірусом

1.	Часто мийте руки з милом, намилюйте щонайменше 20 секунд.
2.	Тримайтеся на відстань щонайменше 3 – 4 кроки від людей із ознаками застуди.
3.	Кашлячи або чхаючи прикривайте рот і ніс одноразовими паперовими носовичками. Якщо паперової хусточки немає, чхайте і кашляйте у вигин ліктя.
4.	Уникайте тісних контактів, рукостискань та обіймів.
5.	Не торкайтеся руками до очей, рота та носа.
6.	Скасуйте або відкладіть поїздки за кордон.
7.	Після повернення з-за кордону самоізолюйтеся вдома протягом 14 днів.
8.	Часто провітрюйте приміщення.
9.	Прати одяг потрібно звичайними миючими засобами за температури 60 – 90 градусів.
10.	Використовуйте воду та засоби для чищення, щодня проводьте очищення поверхонь часто використовуваних предметів, таких як дверні ручки, крани та змішувачі, раковини.
11.	За наявності симптомів застуди, не контактуйте з особами похилого віку або з особами які мають хронічні захворювання, не виходьте на вулицю без маски.
12.	Не діліться предметами особистого користування, такими як рушник.
13.	Вживайте більше рідини, харчуйтеся збалансовано, встановіть регулярний графік сну.
14.	За наявності високої температури, кашлю та затруднення дихання, зверніться до закладу охорони здоров'я, не забувши надіти маску.

Авіаперевезення, як галузь потребує особливого підходу. Турецькій підхід, наразі демонструють Turkish Airlines, на всіх етапах перельоту Turkish Airlines вжито додаткових заходів щодо охорони здоров'я. Компанія APEX Health Safety за підтримки SimpliFlying надала Turkish Airlines статус Diamond за зусилля щодо забезпечення найвищого рівня безпеки та санітарної обробки під час пандемії. Безпечна та здорова подорож з ТК Extra Care з доктором Озом, високоякісний протокол захисту для кожної точки контакту протягом усієї подорожі. Вжитими заходами, що складаються із п'яти етапів; перед вильотом, в аеропорту, посадка, всередині літака та вихід з літака.

Для безпечних поїздок Turkish Airlines зробили (перед польотом, в аеропорту, під час посадки, на борту, під час висадки з літака):

– Онлайн реєстрація, використовуючи мобільний додаток або веб-сайт, для скорочення контактів з оточуючими, також можна скористатися безконтактними стійками реєстрації, на яких не потрібно обмінюватись документами. Якщо турист заздалегідь оформив посадковий талон, він можете зареєструвати багаж на безконтактній стійці автоматичної реєстрації багажу в аеропорту.

– Індивідуальна маска та засоби гігієни.

– Відстань. Лінії розмітки зроблено для безпеки. Люди повинні зберігати відстань щонайменше 1,5 метра один від одного.

– Санітайзери для рук. Санітайзери для рук знаходяться у всіх прохідних точках аеропорту, а також туалетних кімнатах на всіх бортах Turkish Airlines.

– Перевірка температури.

– Захисне скло, розміщене на всіх стійках обслуговування для того, щоб убезпечити Вас та співробітників.

– Порядок посадки в літак. Для мінімізації контактування в салоні літака посадка в літак здійснюватиметься по черзі, починаючи з останнього ряду.

– Ретельне очищення. Після кожного рейсу фахівці ретельно дезінфікують усі поверхні, з якими стикалися пасажери: відкидні столики, підлокітники, ремені безпеки, екрани, пульти керування, багажні полиці,

вентиляційні отвори, лампи для читання, бічні панелі, вікна, туалети, перегородки, стійки для журналів, декоративні панелі та шафи. Літаки повторно дезінфікуються за допомогою спеціальної двоступінчастої процедури дезінфекції, яка називається «затуманювання», після прибуття в хаб, і готуються до наступного польоту.

– Якість повітря. Протягом усього перельоту повітря у салоні літака постійно очищається фільтрами HEPA. За допомогою цих фільтрів повітря в салоні літака повністю оновлюється кожні 3 хвилини.

– Гігієнічний набір. Туристам буде надано «Гігієнічний набір», що складається з маски, антисептичної серветки та дезінфікуючого засобу для рук.

– Харчування. Щодо бортового живлення, приготовленого відповідно до правил найсуворішої гігієни, ми розробили кілька різних концепцій, що пропонують упаковані набори одноразового використання. Зміст наборів варіюється в залежності від тривалості польоту. З метою мінімізації фізичного контакту під час польотів тривалістю менше 2 годин буде запропонована тільки бутильована вода.

– Надання пледів та подушок. Надання пледів здійснюватиметься лише на рейсах тривалістю понад 4 години. З гігієнічних міркувань подушки не надаються.

– Друкована продукція. У рамках гігієнічних заходів друкована продукція Turkish Airlines на борту не буде поширюватися.

– Процес висадки. Висадка з літака здійснюватиметься по черзі по 10 осіб з 2-хвилинними інтервалами очікування, відповідно до оголошення та вказівки бортпровідників.

Також у зв'язку з пандемією COVID-19 Turkish Airlines створили «Гнучкий тариф». Умови та положення, як працює система гнучких тарифів:

– Повністю невикористані авіаквитки можна поміняти на інший напрямок за умови оплати різниці у вартості. Для частково використаних авіаквитків можна змінити напрямок лише в межах групи регіонів, зазначених

Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (ІАТА). Штрафні збори не стягуються, але різниця в тарифах, що виникла, оплачується.

– Зміни в авіаквитки можуть бути здійснені в офісах продажів Turkish Airlines, кол-центрі, через онлайн канали (тільки для квитків на міжнародні авіарейси) та в агентствах за місцем придбання авіаквитків.

– Для авіаквитків, придбаних у період з 21 березня 2020 року до 31 грудня 2021 року (включно), пасажирам надається право необмеженого гнучкого обміну авіаквитків на дати до 31 березня 2022 року (включно).

– Щоб залишити квиток із відкритою датою, бронювання слід скасувати до оригінальної дати вильоту.

– Щоб залишити квиток з відкритою датою, бронювання слід скасувати, звернувшись до кол-центру Turkish Airlines, офісів продажу або в агентство за місцем придбання.

– Стягується оплата різниці в тарифах або класах обслуговування, а також податках, спричинена зміною курсу валюти.

– Не поширюється на рейси в/з Китаю.

Міжнародні організації та уряди країн вживають термінових заходів з підтримки туристичної сфери (див. додаток Б) через підтримку ліквідності, фіскальні заходи (від прямої фінансової допомоги до прощення кредитування), спрощення правил державної допомоги, нові вказівки щодо прав пасажирів та застосування директив про туристичні подорожі, створення програм та проектів підтримки галузі, запровадження комунікаційних платформ, опитувань, сприяння працевлаштуванню та навчанню в сфері туризму тощо [34].

Станом на сьогодні Україна значно відстає у впровадженні заходів підтримки туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого відновлення у 2021 році [33]. У таблиці нижче наведено аналіз різних економічних заходів, впроваджених урядами України та сусідніми державами та країнами-конкурентами (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Економічні заходи, вжиті Україною та сусідніми державами та країнами-конкурентами з метою мінімізації наслідків пандемії COVID-19

Країна	Бюджетне стимулювання як % ВВП	Урядові заходи
1	2	3
Україна	Дані відсутні	<ul style="list-style-type: none"> • З Державного бюджету було виділено: 4 млрд грн для мікро – та малих підприємств на компенсацію відсотків за існуючими позиками, а також розширена програма доступних позик (5 – 7 – 9 %); 24 млрд грн для забезпечення позик із державними гарантіями інвестицій; 1,6 млрд грн на підтримку креативних галузей. • Введено нульову декларацію та податок на виведений капітал. Підвищення пенсій і виплат по безробіттю. • Скасовано тотальну фіскалізацію з повним впровадженням програмного забезпечення РРО. • Продовжено терміни сплати податків на землю, на оренду землі та податку на нерухомість. • Надано тимчасову матеріальну допомогу з безробіття для тих, хто втратив роботу внаслідок пандемії COVID-19.
Німеччина	23 %	<ul style="list-style-type: none"> • 100 млрд євро на пряму рекапіталізацію з метою забезпечення платоспроможності компаній; 400 млрд євро на гарантії, що допоможуть бізнесу протистояти проблемам ліквідності; 100 млрд євро на рефінансування. • Здебільшого через European Central Bank та орієнтовано на стабілізацію довгострокових ставок

Продовження табл. 3.2

1	2	3
Німеччина	23 %	<p>за процентами, що є нижчими або дещо нижчими від ринкової ставки, залежно від ставки та бізнесу.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Відтермінування податкових платежів та скорочення авансових податкових платежів. • Розширений доступ до: короткострокової допомоги в разі втрати роботи; виплат на утримання дитини для батьків із низьким рівнем доходів; основних видів підтримки доходів для осіб, що працюють не за наймом; компенсації соціальної допомоги.
Польща	12%	<ul style="list-style-type: none"> • 5,65 млрд євро на підтримку мікропідприємств у формі безвідсоткових позик; 11,3 млрд євро на підтримку МСБ у формі безвідсоткових позик; 5,65 млрд євро на підтримку великих підприємств у формі позик або облігацій, придбання акцій або цінних паперів. • Встановлення пільгового періоду на додатковий термін до 6 або до 12 місяців для виплати основної суми та процентів позики, можливість отримання позики підприємцями різних розмірів бізнесу, зменшення ставки процентів за позиками до 0 % на термін не більше 12 місяців. • Відтермінування більшості податків; спрощена процедури та форми подачі податкової звітності; прискорення процедури податкових відрахувань. • Виплата субсидій на заробітну плату для працівників установ, що постраждали внаслідок пандемії.

2 травня 2020 року мережа Welcomer Network спільно з компаніями Biosphere Professional і Hoteliero представили ініціативу «Чистота та безпека подорожей і туризму в Україні», що базується на нормативних положеннях і

правилах, запропонованих ВООЗ, UNWTO, HOTREC. Існують і інші ініціативи, реалізовані Київською туристичною асоціацією та агентством Visit Ukraine, Асоціацією індустрії гостинності України, Торговопромисловою палатою України, що включаютьв себе необхідні заходи з охорони здоров'я та безпеки.

З метою мінімізації ризиків поширення COVID-19 для компаній, що працюють у сфері вітчизняного туризму (готелі, заклади харчування та туристичні й транспортні підприємства) було запропоновано наступні рекомендації, що включають:

- навчання та обізнаність;
- запобіжні заходи;
- заходи з очищення та дезінфекції;
- контроль за поширенням захворювань.

Міністерство охорони здоров'я України від 21 травня 2020 року видало рекомендації для підприємств щодо організації протиепідемічних заходів у готелях на період карантину, зокрема:

1. Проведення температурного скринінгу для всіх працівників;
2. На вході в готель та в коридорах (вестибюлях) необхідно:
 - розмістити інформаційні матеріали щодо профілактики коронавірусної хвороби COVID-19;
 - організувати місця для обробки рук спиртовмісними. Доцільно розмістити яскравий вказівник про необхідність дезінфекції рук (банер, наклейка, вказівник тощо).
3. Дозволяється перебування у вестибюлі закладу не більше однієї людини на 10 квадратних метрів площі;
4. При появі симптомів респіраторного захворювання та/або підвищення температури у особи, що проживає в готелі, така особа підлягає ізоляції в номері до прибуття карети швидкої медичної допомоги, яку викликає персонал готелю.
5. Допуск відвідувачів та перебування поза номером лише у

захисних масках або респіраторах;

6. Адміністрація забезпечує недопущення черг і скупчення відвідувачів на рецепції, у вестибюлі, в ліфтах, холах тощо; дотримання дистанції 1,5 метра та наявність маркувань;

7. Для уникнення черг при реєстрації поселення в готель забезпечується можливість попередньої онлайн-реєстрації відвідувачів в готель

8. На рецепції готелю встановлюється захисний екран між персоналом та відвідувачами.

9. Заборона роботи конференцзалів, фітнес та спа-центрів у готелях;

10. Харчування в готелях може бути організоване шляхом доставки їжі в номери за попереднім замовленням відвідувачів або в ресторанах (кафе) готелів лише на відкритих (літніх) майданчиках на відкритому повітрі, у тому числі під тентами, на верандах, за умови дотримання відстані не менш як 1,5 метра між місцями для сидіння за сусідніми столами та розміщення не більш як чотирьох клієнтів за одним столом (без урахування дітей віком до 14 років).

11. Адміністрація готелю повинна забезпечити:

– наявність щонайменше п'ятиденного запасу засобів індивідуального захисту та їх використання працівниками (респіратори або медичні маски, в тому числі саморобні, захисні рукавички);

– постійну наявність рідкого мила, антисептиків та паперових рушників в санвузлах номерів та санвузлах загального користування. Використання багаторазових рушників заборонено;

– щогодинне вологе прибирання місць найбільшого скупчення відвідувачів;

– дезінфекцію поверхонь з якими контактують відвідувачі, у всіх громадських та службових зонах (стійка реєстрації, столи, стільці, ручки дверей, кнопки ліфтів, роздягальні, сходи тощо) кожні 3 – 4 години, повторювати процедуру у будь-який час при забрудненні;

– безперебійну роботу систем вентиляції;

– централізований збір використаних засобів індивідуального захисту, паперових серветок в окремі контейнери (урни) з кришками та одноразовими поліетиленовими пакетами з подальшою утилізацією, обмеження масових зборів працівників в закритих приміщеннях, тимчасове відсторонення від роботи осіб з групи ризику (особи, які досягли 60-річного віку, особи, які мають хронічні захворювання, що пригнічують імунітет, та хронічні захворювання легень).

12. Працівники готелю зобов'язані:

– регулярно мити руки з милом або обробляти їх спиртовмісними антисептиками не рідше одного разу за 3 години, та після відвідування утримуватися від контакту з особами, які мають симптоми респіраторних захворювань, самоізолюватися у разі виникнення симптомів респіраторних захворювань [48].

Наразі існує два загальних підходи до подолання кризи: перший підхід направлений на забезпечення доступних кредитних ліній для представників бізнесу, а другий передбачає відтермінування сплати боргових і податкових зобов'язань [11].

Попри те, що всі країни орієнтуються на обидва підходи, держави з більш розвиненою економікою та вищим кредитним рейтингом покладаються здебільшого на доступні лінії кредитування, усвідомлюючи, що саме це дозволить відновити конкурентоспроможність національної економіки у максимально стислий термін. За логікою речей, сукупна вартість економічних заходів як % ВВП позитивно корелює з рівнем ВВП на душу населення.

Решта країн, не маючи іншого виходу, покладаються більшою мірою на відтермінування сплати податкових і боргових зобов'язань, що може призвести в довгостроковій перспективі до негативної ланцюгової реакції в економіці (тривалий дефіцит бюджету, проблеми із загальною платоспроможністю).

Особливу увагу на галузь туризму спрямовують ті країни, що гарантують повернення вартості бронювання туристичних поїздок,

скасованих через пандемію COVID-19, і вважають туризм пріоритетною галуззю, що найбільше постраждала від кризи.

Міжнародний валютний фонд у звіті щодо перспектив туризму після пандемії виокремив три фази протидії наслідкам коронакризи [54].

1. Пом'якшення кризи. Країни запроваджують на користь бізнесу та працівників спеціальні заходи, які допомагають компенсувати вплив COVID-19.

Країни надавали фіскальний стимул і фінансову підтримку туризму та суміжним секторам або через пряму грошову підтримку, або через позики й гарантії (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Заходи, що вживаються у різних країнах світу, для стимулювання розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії

Країна	Способи стимулювання розвитку внутрішнього туризму
1	2
Італія	Програма Bonus Vacanze – сім'ям з доходом до 40 000 євро надаються внески до 500 євро на послуги закладів розміщення у власній країні.
Малайзія	Ваучери на знижки на подорожі на суму 113 млн. дол США, а також податкові пільги до 227 дол США на витрати, пов'язані з внутрішнім туризмом.
Китаї	Діє стратегія підтримки внутрішнього туризму.
Ямайка	Надає знижки на внутрішні поїздки.
Коста-Ріка	Усі свята 2020 – 2021 років перенесені на понеділок, щоб туристи мали можливість довшого вікенду, та, як результат, залишались довше в закладах розміщення у межах країни.
Фіджі	Запровадила субсидію 400 дол для перших 150 тис туристів.
Франція	Кампанія #CetÉtéJeVisiteLaFrance щодо висвітлення різноманітності напрямків внутрішнього туризму.

Продовження табл 3.3

1	2
Барбадосі	Зробили спеціальну візу: однорічний дозвіл на проживання для громадян інших країн, що працюють віддалено. Документ дозволяє їм базуватися у Барбадосі.
Аргентина	Створення Обсерваторії внутрішнього туризму, щоб забезпечити кращі можливості для аргентинських туристів.
Таїланд	Програма, за якою надаються 5 мільйонів ночей у закладах розміщення за 40% від стандартної вартості номерів на термін перебування до 5 ночей.

Слід зазначити, що більшість країн серйозно зацікавлені у розвитку внутрішнього туризму в ситуації, що склалась. Вони створюють кампанії, спеціальні інституції для аналізу внутрішнього туризму, розробляють системи знижок та бонусів, видають ваучери на внутрішні подорожі країною та вводять фінансову допомогу для сімей, щоб забезпечити їм відпочинок у межах країни.

2. Відновлення. У міру зниження кількості випадків захворювань особливу увагу слід приділяти протоколам охорони здоров'я та гігієни для полегшення норм соціального дистанціювання. Суворі протоколи та сертифіковані гігієнічні стандарти можуть повернути довіру мандрівників і забезпечити безпеку в галузі

Коста-Ріка та Ямайка запровадили суворі протоколи охорони здоров'я та гігієни для діяльності, пов'язаної з туризмом, що сприяло стимулюванню подорожей. Те саме зробили в Дубаї, що дозволило швидко відновити потоки мандрівників.

3. Вихід з кризи. Під час цього етапу потрібно розробити стійкі, довгострокові та довговічні політичні рішення щодо потенційних загроз у галузі.

Пандемія іде хвилями, тож різні країни перебувають на різних етапах або навіть на кількох одночасно. Для України це означає як можливість надолужити втрачене і врятувати те, що ще можливо, так і почати планувати

відновлення [54].

Державні ініціативи, що сприяють розвитку внутрішнього туризму, не повинні залишитися на стадії декларацій. Вони повинні дати поштовх справжнім зрушенням в питаннях оновлення інфраструктури і транспортних мереж.

Щодо міжнародних подорожей – тут від України залежить не так багато, але прискорення темпів вакцинації могло б мати значний вплив на розвиток галузі.

3.2. Перспективні напрями розвитку туризму в Україні в умовах карантинних обмежень

Пандемія COVID-19 стала справжнім «краш-тестом» туризму в Україні внаслідок якого потік туристів майже повністю зупинився, це змусило представників культури та туризму зосередити свою увагу саме на мешканцях міста та області, збільшити кількість просвітницьких заходів, щоб самі мешканці усвідомили, де вони живуть, які пам'ятки та об'єкти культури їх оточують.

Для готелів, які, як і решта сфери гостинності, перебувають у глибокій кризі, виходом може стати переорієнтація на надання послуг тимчасового проживання особам, які перебувають на самоізоляції або винаймають номер для того, щоб працювати дистанційно, не маючи такої можливості вдома. Також готелі можуть продавати ваучери на майбутнє проживання за зниженою ціною сьогодні, але з перспективою зростання у ціні в майбутньому.

Нові реалії вимагають багатьох перебудовувати свою діяльність іншим чином. Наприклад, музеї та визначні пам'ятки архітектури почали активно проводити онлайн екскурсії. Тепер, не виходячи з дому, можна відправитися у віртуальну подорож. Інтерактивне відеозі світових пам'яток можна дивитися у режимі 360°. Так можна відвідати піраміди Єгипту, знаменитий Стоунхендж, Тадж Махал та інші. Звичайно, що онлайн прогулянка музеєм не замінить

вражень від побаченого на власні очі. Проте такі технології залишаються в доступі навіть після зняття карантинних обмежень. А для тих, хто з якихнебудь причин не може відправитися у реальну подорож, ці відмінний засіб покращити своє дозвілля. Таке вивчення культури буде цікаво і дорослим і дітям.

Для подолання негативного впливу на туристичний сектор вітчизняної економіки пандемії COVID -19 необхідна активізація всіх відповідних процесів та заходів. Тільки системна та послідовна реалізація загальнодержавних антикризових заходів сприятиме швидкій стабілізації розвитку суб'єктів туризму та змоги досягти ними рівня економічної ефективності діяльності.

Спроби відновлення туризму та подорожей, що робляться як окремими країнами, що найбільше залежать від туристичних надходжень, так і міжнародними економічними об'єднаннями (WTTC, IATA, Єврокомісією, Всесвітнім економічним форумом та ін.) упираються в необхідність прийняття узгоджених усіма учасниками ринку та всіма залученими до його розвитку сторонами суворих заходів контролю за станом здоров'я та вакцинним статусом подорожуючих.

Для цього активно обговорюються варіанти «паспортів здоров'я» (додатків, QR-кодів, позначок тощо). Ініціативи щодо впровадження цифрової ідентичності через створення «паспортів здоров'я» є одним із результатів глобальної цифрової трансформації світової економіки, яка суттєво прискорила внаслідок пандемії. Широке використання цифрових технологій у різних сферах туристської діяльності дозволяє вирішити багато питань у віддаленому режимі, дотримуватись встановлених правил соціального дистанціювання, перетворюючи при цьому туристську діяльність у зовсім новий формат. Численні дослідження наголошують на важливості впровадження біометрії та цифрових паспортів, так в Україні з'явився мобільний додаток «Дія». Дія – це застосунок в якому усі потрібні документи в одному місці, у смартфоні. У «Дія» можна сформувати міжнародний COVID-

сертифікат про вакцинацію з QR-кодом. Сертифікат створено вже після першої дози. COVID-сертифікати – перший документ, який визнаватимуть країни – члени ЄС через додаток «Дія». У додатку генеруються два сертифікати:

- міжнародний сертифікат – для подорожей до інших країн, у ньому буде більше внутрішньої медичної інформації, але немає фотографії пацієнта;
- внутрішній сертифікат – медичної інформації в ньому менше, але є фотографія.

Безумовно, переліченими вище технологіями цифровізація у туризмі не обмежується, але важливість їх застосування подолання наслідків пандемії применшувати не можна, адже якщо подібний мобільний додаток як «Дія» з'явиться не тільки в Україні, а і в сусідніх країнах, це спростить умови пересування між країнами, таким чином потік туристів до України може збільшитися, але це тільки при наявності вакцинації.

Іншим напрямом пошуку стратегій задля забезпечення виживання та відновлення туристичної індустрії України стають ідеї, запропоновані цілями сталого розвитку. Такими ідеями можуть бути пошук нових ринків збуту чи споживчих сегментів, розвиток нових видів туризму, створення нових бізнес-моделей та альтернативних джерел доходів, тобто все, що може допомогти відновити довіру до туризму та подорожей як серед туристів, так і серед місцевого населення.

З огляду на перспективи галузі в умовах пандемії COVID-19, слід врахувати можливість залучення туристів із сусідніх держав або держав з якими у нас наразі відкриті кордони для яких відвідання України має певні переваги: транспортна доступність, відсутність мовного бар'єру, напрацьовані маршрути тощо. Зробити розширення пропозицій для іноземного туриста, сімейний відпочинок на українських природних локаціях, та показати що Україна це не тільки природні пам'ятки, це ще і історична, культурна, духовна, гастрономічна країна

Більше безконтактних технологічних рішень, більше акцентів на

безпеці, більш дбайливого ставлення до довкілля. Усе це називають серед трендів, які домінуватимуть у процесі відновлення галузі.

Завдяки внутрішнього туризму, з'явився запит на кастомізованих відпочинок – невеликі групи, авторський підхід, цікаві заповідні місця, які найкраще дивитися з місцевими гідами. Є інтерес до активного відпочинку на природі – сплавів, кінним походам, велотурам, фітнес-турам.

Загалом туризм став більш екологічним та лікувально-оздоровчим. Наразі лікувально-оздоровчий туризм є одним з пріоритетних напрямків туризму не тільки для Українців, але і для іноземців, які надають перевагу українському медичному туризму, зокрема через приємні ціни та високу якість надання медичних послуг.

Так наразі набирає обертів новий вид туризму – вакцинний туризм. Відпочити і при цьому вакцинуватися, адже не всі можуть вакцинуватися бажаною вакциною в зручний час та без очередей. На даний момент такий тур пропонує США, Німеччина, Румунія, Болгарія, Угорщина, Польща, Вірменія, Об'єднані Арабські Емірати. Також запустити програму вакцинних відпусток вже найближчим часом обіцяють на Балі та Мальдівах. Україна теж може пропонувати такий вид туризму, оскільки в Україні є п'ять видів вакцинації: Johnson&Johnson, Moderna, Oxford/AstraZeneca, Pfizer/BioNTech та Sinovac.

Тренд на турботу про ментальне та фізичне здоров'я закріпився ще 2020 року і залишиться актуальним і у 2021 року. Люди хочуть жити довгим, гармонійним та здоровим життям. Відпочинок із лікуванням став особливо актуальним, бо пандемія підкосила здоров'я населення. У санаторіях України, як ніколи стали популярними путівки з лікуванням та реабілітацією після захворювань дихальних шляхів, а також реабілітацію після коронавірусу, а в пік пандемії гості навіть обирали санаторії та заміські готелі для самоізоляції.

Такі реабілітації доступні в Одеській області у таких санаторіях: Санаторій Біла Акація, Санаторій Лермонтовський, Санаторій Одеса та Санаторій Куяльник. А також в Закарпатській області: Санаторій Теплиця Виноградів, Санаторій Трембіта Велятино, Санаторій Боржава, Санаторій

Кришталеве джерело Солочин.

Також, останніми роками в Україні активно розвивається сільський зелений туризм. Цей вид туризму, сприяючи розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах, дає можливість міським мешканцям цікаво та змістовно відпочити у сільських місцевостях, де вони знайомляться з народною культурою – піснями, танцями, кухнею, звичаями та обрядами. Характерно, що серед охочих відпочити у селі є не тільки городяни з невеликими статками, а й заможні люди. Це пояснюється не лише тим, що такий відпочинок дешевший, а й бажанням побути подалі від міського гамору, позбутися стресів, спричинених бурхливою урбанізацією. Завдяки зеленому туризмові у мешканці міст мають здоровий відпочинок за доступними цінами, селяни можливість вигідно реалізувати безпосередньо на місці частину виробленої продукції та розвивати власний бізнес [30].

Крім того, з урахуванням реалій сучасної складної економічної ситуації в Україні, розвиток сільського туризму не потребує значних капіталовкладень, оскільки передбачає використання наявної інфраструктури сільських населених пунктів, помешкань сільських господарів.

Сільський туризм стане більш цікавим, якщо до нього долучаться екскурсійні маршрути, які розкривають джерела народної культури та мистецтва, літератури, української духовності. Це ознайомлення з численними центрами народних художніх промислів, ткацтва, вишивки, гончарства, малярства, різьблення по дереву, лозоплетіння. Це і відвідання місць, пов'язаних з життям та творчістю видатних людей: Тараса Шевченка – на Черкащині, Миколи Гоголя – на Полтавщині, Лесі Українки – на Житомирщині та Волині, Івана Франка – на Івано-Франківщині та Львівщині.

А перебування у сім'ях сільських трударів дає можливість долучитися до народних свят, ознайомитися з етнографічними особливостями окремих регіонів. Спільно з господинею можна спробувати подоїти корову, під керівництвом господаря – підкувати коня, або всією сім'єю взяти участь у місцевих святах чи у збиранні врожаю. Такий досвід для багатьох буде

новинкою і принесе чи не мало нових емоцій.

Досвід розвинених країн, де зелений туризм успішно функціонує вже десятки років, свідчить про те, що для його розвитку потрібно створити належну нормативно-правову базу, яка б сприяла залученню до цього процесу підприємливих людей [30].

Досвід роботи органів місцевої влади окремих територій Прикарпаття, Поділля, Закарпаття, Галичини, Таврії, Придніпров'я, Буковини і Чернігівщини свідчить, що сільський зелений туризм, багатий на освітньо-пізнавальні туристичні маршрути, може також запобігти безробіттю на селі [47].

Враховуючи іноземний досвід розвитку сільського зеленого туризму, в Україні необхідно глибоко вивчати перспективи розвитку цієї молодого гілки туризму, виявляти території для її розвитку, розробляти відповідні рекомендації як для органів місцевого самоврядування, так і для громадян, які зацікавлені у цій діяльності.

Після режиму самоізоляції у багатьох виникла потреба у відпочинку на природі. У зв'язку з цим велику популярність набули глемпінги (скор. від «гламурний кемпінг»), де можна проживати, з одного боку, у максимально природному середовищі, а з іншого – у дуже комфортних у порівнянні з традиційними наметами умовах. У глемпінгу не потрібно спати в наметі – для цього є футуристична будова, яка має дах зі скла та дерев'яні стіни. Або просторий тент або вігвам на помості, в якому не менш зручно жити, ніж у номері дорогого готелю. А ще є такі зручності як: туалет та душ, стильні меблі, м'які ліжка, електрика та Wi-fi. Коли кордони закрили, мандрівники змістили фокус на відпочинок усередині країни та почали шукати цікаві пропозиції. Глемпінги нав'язні заходом, тому туристи, які позбулися закордонного типу відпочинку, стали шукати його на батьківщині.

Намети приваблюють різних гостей: від молодих інфлюенсерів та блогерів, які приїжджають у глемпінги за контентом, до сімей із дітьми, які хочуть виїхати на природу на кілька днів. На даний момент в Україні можна

вирушити в пошуках комфортного єднання з природою в: MNMLST Glamping (Нова Дофінівка, Одеська область), SeaLandia (Вапнярка, Одеська область), Долина ХЮГГЕ (Чорноморське, Одеська область), Mandra (Затока в Одеська область, Канів) Черкаська область, Нова Каховка Херсонська область), Глемпінг «Шатро» (Уляники, Київська область), Stodola Camp (Долинівка, Львівська область), Royal Glamping (Кийлів, Київська область), Shalash Glamping (Царівка, Житомирська область), Глемпінг «Едельвейс» (Орявчик, Львівська область). І це лише початок глемпінг-буму.

Україна має дивовижний ландшафт, сприятливий клімат, то ми можемо запозичити досвід інших більш розвинених країн, і наприклад, на території України можна втілити норвезьку мрію – НУТТЕ. Норвежці мріють про будиночок у горах чи біля річки. Такий будиночок називається хітте (норв. hytte), що буквально означає «кабінка». Здебільшого розміри хітте бувають від 50 до 140 м². Для сучасного мешканця з мегаполісу, який весь час у роботі, який весь час проводить у кам'яних джунглях, такий будиночок у лісі, у горах чи біля річки – це мрія вихідного дня, поєднання з природою, відновлення своїх сил, тим більше після пандемії – коли людина була загнана у чотирьох кутах своєї квартири.

Загалі, тенденція до проживання у нестандартних об'єктах лише посилюється. Так, зовсім недавно в Англії стала набирати популярності концепція, що отримала назву champing. Слово «чемпінг» (англ. – champing) утворене від слів church – «церква» та camping – «кемпінг» і означає ночівлю у церкві для всіх бажаючих за певну плату. Напрямок має на увазі ночівлю в покинутих історичних церквах. В оренду входить спальне місце, свічки та ліхтарі, а за додаткову плату можна замовити навіть сніданок. Ідею розробила британська благодійна організація The Church Conservation Trust, яка жертвує кошти із проживання туристів на утримання храмів.

Україна багата на наявність різних церков та храмів, створення такого виду туризму в країні приверне увагу як іноземців, так і самих українців. Адже це нова гілка в туризмі, ще не така популярна, але може стати новим бумом у

туризмі. Так іноземці зможуть познайомитись із культурою України. Але у випадку з Україною церкви та храми не обов'язково мають бути занедбані. Це можуть бути діючі невеликі храми та церкви, наприклад, у невеликих містах України, де є на що подивитися, але немає готелю чи мотелю, тоді туристи зможуть відвідувати такі об'єкти не в метушні, і залишатися на ніч у храмі за невелику плату.

Популізується сьогодні неспішний туризм або як його ще називають slow-туризм, народився він як продовження руху повільної їжі, що протистоїть фастфуду. Ідея slow-туризму приблизно та сама: відчутти час відпустки, насолоджуючись кожним його моментом. Для цього важливо відмовитися від перегонів із відвідуванням усіх «обов'язкових» місць, взявши за основу девіз: «дивись менше, але краще». Ще кілька років тому назад туристи почали змінювати філософію усвідомлених подорожей. Транслявали дбайливе ставлення до локацій, важливість підтримки місцевого ком'юніті, відповідальність при виборі супутників, необхідність повного занурення в культуру та традиції місця.

Досвід 2020 показав, що через пандемію туристи радикально скоротили поїздки до туристичних цілей, що передбачають авіаційні перельоти, особливо далекі. В результаті 66% опитаних людей віддають перевагу поїздкам на короткі відстані на автотранспорті, де не потрібно стикатися з іншими пасажирями (наприклад, орендоване авто, таксі та трансфери), відпочивати в непікові дати, коли більшість людей працюють, і в країнах і містах, які користуються меншою популярністю та підтверджують стабільну епідеміологічну обстановку. Тому Україна може наразі активно розвивати індивідуальний туризм. Персональний транспорт з водієм та гідом, продумані маршрути під побажання туриста. Індивідуальний тур за нестандартним маршрутом з аутентичними містами для прогулянок чи навіть ночівлі.

Пандемія не зменшила прагнення людей подорожувати, а лише внесла корективи, і певною мірою навіть збільшила спрагу до подорожей. Жага до чогось нового та іншого, з'явився попит на нові види турів, або кастомізацію

старих видів турів, або ж поєднання корисного з приємним.

3.3. Розробка туру для відновлення ментального здоров'я «Breathe yourself» в умовах пандемії COVID-19

Сучасна людина схильна до щоденного стресу та інформаційного перенасичення, а деякі вчені говорять про епідемію самотності. З появою пандемії COVID-19 ситуація із ментальним здоров'ям кожної людини погіршилася. З початком жорсткого карантину розпочався перелом психічного здоров'я у бік погіршення. Наприклад, поширеність депресивних розладів зросла вдвічі.

Ментальне (чи психічне) здоров'я належить до стана емоційного, психологічного та соціального благополуччя. Ось як Всесвітня організація охорони здоров'я визначає це поняття: «психічне здоров'я – це стан благополуччя, в якому кожна людина реалізує свій потенціал, здатна справлятися зі звичайними життєвими стресами, може продуктивно і плідно працювати і робити свій внесок у розвиток суспільства».

Останні 50 років ментальне здоров'я населення планети постійно погіршується. Покоління Z, яке включає тих, хто народився між серединою 1990-х і серединою 2000-х років, демонструє найгірші показники психічного здоров'я. Згідно з опитуванням, проведеним Американською психологічною асоціацією (APA), 27% представників покоління Z повідомляють про наявність проблем із психічним здоров'ям, порівняно з 15% мільйонів, 13% покоління X, 7% бекі-бумерів та 5% людей похилого віку.

В Австралії 78% респондентів заявили про погіршення ментального стану. В Австрії 44% вважали за суттєвий психологічний вплив пандемії. У США 41% повідомили про несприятливий поведінковий стан. А в Новій Зеландії третина респондентів зазнала психологічного стресу в період жорсткого карантину. Ситуація в Україні нічим не відрізняється від ситуації в інших країнах, різниця лише в тому, що в Україні менше говорять про

важливість ментального здоров'я, але проблема існує.

Тому пропоную розробити комплексну політику у сфері захисту ментального здоров'я, яка включає розширення доступності психологічної та психіатричної допомоги громадянам за умов пандемії. А також виходячи з цього розробити тур з оновлення ментального здоров'я. Тур який доступний будь-якої пори року, наприклад у Карпатах або на узбережжі Азовського моря. Розраховані на групу людей із 14 осіб або більше. Тур у якому крім гідекскурсовода, буде присутній психолог, лікарі, фітнес-тренер, а також повар. Тур де щоранку розпочинатиметься з йоги на природі, де буде розмова з психологом, а також щоденне ознайомлення з чимось новим, наприклад, поїздка замками Карпат, або ознайомлення з якимось новим ремеслом в Україні, наприклад гончарне ремесло, або зробити щось екстремальне, як стрибок з парашута. Цей тур також вмщатиме себе спа-процедури. Зближення з новими людьми в режимі реального часу, а не в соціальних мережах, адже спілкування є дуже важливою частиною для людини. Ну і звичайно ж це гастрономічний тур, де кожного вечора люди їстимуть і дегустуватимуть нові страви, як щось незвичайне українське, так і європейське чи східне, і плюс відвідування українських майстерень, а також винних льохів. Проживання під час туру може здійснюватися як в отелі, так и в санаторії, так і за участю глемпінгу.

Такий тур допоможе знайти нових знайомих, що допоможе сприймати себе частиною спільноти, що дуже важливо після карантинних умов, надасть життю сенсу, змушує відчувати себе важливими та додасть впевненості, що у нас є люди, на яких людина зможе покластися у важкі часи, а також це дасть відчуття що людина не самотня. Фізичні вправи допоможуть покращити сон, змусять почуватися більш розслабленим і збільшать вироблення ендорфінів, які піднімуть настрій.

Також вчені давно помітили, що зв'язок із природою покращує ментальне здоров'я показало, що 90-хвилинна прогулянка на природі може знизити активність мозку в області, яка називається субгенуальною

префронтальною корою. Ця ділянка активна, коли людина розмірковуємо над негативними думками. Прогулянка вздовж жвавої дороги не заспокоїла цієї області [64].

За даними Національної служби здоров'я (NHS) Великобританії, навчання – це ще один спосіб підтримки психічного здоров'я. У NHS стверджують, що люди, які продовжують навчатися після закінчення школи та університету, повідомляють про більш високий добробут та більшу здатність справлятися зі стресом. Постановка цілей та його досягнення може створити позитивні почуття задоволення собою. Навчання часто включає взаємодію з іншими людьми. Головне – щодня дізнавайтеся про щось нове.

Тур «Breathe yourself» розробляно за рекомендаціями вчених. Даний тур підійде не всім, не кожна людина знає і не кожна визнає про те, що має проблеми з ментальним здоров'ям. Але незважаючи на це, тур буде актуальним серед певних людей, він підійде як для українців, так і для іноземців.

Тур «Breathe yourself»

1. Розробка програми тура.

Тур – груповий.

Кількість туристів у групі – 14.

Вікова категорія – відсутня.

Кількість днів мандрювання – 10.

Мета подорожі – комбінована: лікувально-оздоровча, пізнавальна, спортивна .

По сезонності дії тур – круглорічний.

Маршрут тура: Київ – Мукачево.

Розміщення в ROYAL glamping та санаторії «Кришталеве джерело».

Тип харчування: повний пансіон (сніданок, обід, вечеря).

Перелік послуг: трансфер, екскурсії, розважальні заходи.

Вартість туру – 25 128,6 грн.

Програма туру (див. додаток В) розроблена для туристів,

різноманітність екскурсій і розваг робить тур насиченим і привабливим, перевагою туру є поєднання лікувально-оздоровлення, спорту, екскурсійного обслуговування та вільного часу туристів. Особливість тура полягає в тому що протягом усього тура з групою буде присутній психолог, який допоможе та дасть певні завдання як групі так і особисті для оновлення ментального здоров'я. Конкуренентоспроможність тура досягається за рахунок максимальної насиченості програми і якісним сервісом.

ROYAL glamping – це намети зі зручностями, комфортний відпочинок в обіймах природи. Не потрібно їхати далеко, лише 50 км від Києва щоб посправжньому відчувати та насолодитись мальовничою природою України та відпочити у двоповерхових наметах біля Дніпра.

Санаторій «Кришталеве джерело» – усамітнене і напрочуд чисте місце біля підніжжя лісу на схилі Карпат, у долині гірської річки, знаходиться у знаменитому курорті Поляна. Сюди ще століття тому приїжджали вельможі з усього світу для того, щоб покращити своє самопочуття за допомогою цілющих вод. Джерела вод розміщуються прямо біля установи. Вони багаті на йод, бор, цинк, кремній. Сучасний медичний комплекс, розважальний центр, можливість відвідати СПА – все це гарантує гарний відпочинок. Розташування осторонь дороги, на території тінистого парку, забезпечує затишок і усамітнення, що дозволяє насолоджуватися чистим гірським повітрям, у перервах між оздоровчими бальнеологічними процедурами.

Багатство екзотичних дерев зачарує в дендропарку «Березинка», вразить справжнє «джерело близнюків», здивує історія легендарного замку Канків, який в стародавні часи не поступався красою і величию мукачівському «Паланку», полонить архітектура палацу Щенборна, який колись був центром романтики, а також загадковий замок «Сент-Міклош», в якому створювалась історія кохання і Європи, все це та ще більше дивовижного в турі «Breathe yourself». Приємним бонусом туру стане відвідування дегустаційного винного підвалу легендарного винороба Закарпаття Івана Урсти, вина якого завжди займають призовий місця на фестивалях, та унікальна буйволина ферма

«Карпатський буйвіл», де займають відновленню популяції цих дивовижних тварин. Дегустація молока, сметани, масла та спражнього сиру моцарелла з молока чорних буйволиць.

2. Визначення собівартості туру на одного туриста.

2.1. Вартість проживання.

У таблиці 3.4 представлено вартість мешкання в глемпінгу «ROYAL glamping» та санаторії «Кришталеве джерело» по даному маршруту.

Таблиця 3.4 – Вартість мешкання по туру

Місто	Назва готелю	Вартість двомісного номеру, грн..
Київ	Royal glamping	3 000
Мукачєво	Санаторії «Кришталеве джерело»	1 600

Вартість мешкання в санаторії «Кришталеве джерело» включає повний пансіон (сніданок + обід + вечеря).

Вартість мешкання на 1 туриста в двомісному глемпінгу «ROYAL glamping» за одну добу = 3 000 грн. ÷ 2 = 1 500 грн.

Вартість мешкання на 1 туриста в двомісному номері в санаторії «Кришталеве джерело» за одну добу = 1 600 грн. ÷ 2 = 800 грн.

Кількість ночівель – 9. Усі туристи будуть проживати в двомісних номерах по даному туру. Вартість проживання на одного туриста в межах даного туру подана в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Розрахунок вартості проживання по маршруту

Місто, готель	Кількість ночей	Вартість, за 1 туриста	Сума з 1 туриста, грн.
1	2	3	4
м. Київ. Royal glamping	2	1500	3 000

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4
м. Мукачево. Санаторії «Кришталеве джерело»	7	800	5 600
Разом			8 600

2.2. Визначаємо вартість харчування. По даному маршруту тільки сніданок, обід та вечеря в санаторії «Кришталеве джерело» входять у вартість мешкання, тому інші види харчування оплачуються додатково. Усі розрахунки вартості харчування зведені в таблицю 3.6.

Таблиця 3.6 – Розрахунок вартості харчування по маршруту

Харчування	Підприємство харчування	Вартість з 1 туриста, грн
Обід	ресторан «Мама, я дома!»	320
Вечеря	ресторан «МАМА МАНАНА»	450
Обід	ресторан «Порядний Газда»	380
Обід	Chizay Мала Гора.	450
Дегустація	в «Пивниця Ракоці»	100
Дегустація	в винному підвалі Закарпаття Івана Урсти.	100
Сніданок, обід, вечеря	під час перебування ROYAL glamping	1 700
Сніданок, обід	під час підйому на вершину Говерла.	450
Вечоря	Прощальна вечоринка	500
Разом		4 450

2.3. Проводимо розрахунок витрат на проїзд.

Витрати на проїзд:

- Переїзд за маршрутом Київ – Мукачево (потяг, плацкарт)
- Трансфер (автобус Mercedes Sprinter 2011; зустріч, проводи).

Усі розрахунки витрат на транспортні послуги зведені в таблицю 3.7.

Таблиця 3.7 – Розрахунки витрат на транспортні послуги

Маршрут	Вартість, з 1 туриста, грн.	Примітки
Київ – Мукачево	765	поїзд №029К, відправлення 21:08, прибуття 08:05.
Трансфер (зустріч, проводи)	300	На одного туриста – 75 грн.
Трансфер під час екскурсії	1 400	Оренда автобуса 1 година – 450 грн., 40 годин – 18 000 грн.
Разом	2 465	

2.4. Визначаємо витрати на екскурсійне обслуговування та розважальні заходи.

Екскурсійне обслуговування, вхідні квитки в музеї, анімаційні програми, відвідування інших заходів – це все відноситься до додаткових туристсько-екскурсійних послуг. Кількість туристів у групі – 14.

Для розрахунку вартості екскурсійного обслуговування та розважальних заходів складаємо список усіх заходів та їх вартості по маршруту (див. табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування та розважальних заходів.

Захід	Вартість, з 1 туриста, грн.	Примітки
1	2	3
Оренда байдарки або SUP Surfing.	200/250	Двомісна байдарка – 400 грн. На одного туриста – 200 грн.
Екскурсія в резиденцію Межигір'я	300	Екскурсія на групу – 4200 грн. На одного туриста – 300 грн.
Екскурсія по Києво-Печерській Лаврі.	50	Вартість на одного туриста 47 грн. + 3 грн. свіча.
Оренда велосипеда	400	На один день – 200 грн.

Продовження табл. 3.8

1	2	3
Експурсі в палац Шенборна	30	Загальний – 30 грн., школярі – 15 грн.;
Експурсія в замок Сент-Міклош.	добровільна пожертва	
Експурсія в замок Паланок	100	дорослі – 100 грн., студенти, пенсіонери – 50 грн., діти до 14 років – 30 грн.;
Майстер-клас гончарства.	350	Вартість випалення 150 грн.
Експурсія на буйволину ферму «Карпатський буйвіл»	130	Дегустація продуктів з буйволиного молока – 75 грн/чол
Подйом на Говерлу	50	50 грн – загальний, студентський, пенсійний., 25 грн – учнівський
Разом	1 610/1660	225 грн.

2.5. Всі види витрат по маршруту зведені в таблицю 3.9 – розрахунок собівартості туру на одного туриста.

Таблиця 3.9 – Розрахунок собівартості туру на одного туриста.

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Проживання	8 600
2	Харчування	4 450
3	Транспортні послуги	2 465
4	Експурсійне обслуговування та розважальні заходи	1 610/1 660
5	Страхування	120
6	Витрати на керівника групи	1 235
7	Витрати на психолога	1 235
8	Витрати на вечоринку	500
Разом		20 265

Визначаємо витрати на керівника групи у формулі (3.1)

$$\text{Витрати на керівника} = \frac{\text{суми витрати на одного туриста } (P+X+T+E+C)}{\text{кількість туристів у групі}} \quad (3.1)$$

де P – проживання; X – харчування; T – транспортні послуги; E – екскурсійне обслуговування та розважальні заходи; C – страхування.

Витрати на керівника групи = 1 235 грн.

Отже, собівартість туру, на одного туриста складає 20 265 грн.

3. Визначаємо винагорода туроператора.

Відсоток винагорода, що складається в ціну пакету туру на покриття інших витрат, відрахування до фондів на заробітну плату і чистий прибуток, коливається в межах від 15 до 30 %.

У нашому випадку винагорода складає 20% від собівартості туру.

Винагорода = 20% від собівартості туру = 20% від 20840 грн. = 4 053 грн.

4. Визначаємо ПДВ.

Суми податку на додану вартість (ПДВ), сплачені туристичним оператором у складі витрат на придбання товарів (послуг) для формування туристичного продукту включаються у витрати і не враховуються при визначенні бази обкладання ПДВ, тобто не включається у базу оподаткування. Ставка ПДВ – 20%.

Винагорода (база обкладання ПДВ) визначена у сумі 4 053 грн, тому податкові зобов'язання по ПДВ розраховується за формулою (3.2).

$$\text{ПДВ} = \frac{20}{100} \% \times \text{винагорода} \quad (3.2)$$

ПДВ = 810,6 грн.

5. Розраховуємо ціну розробленого туру за формулою (3.3).

$$\text{Загальна вартість туру} = \text{витрати (собівартість)} + \text{винагорода} + \text{ПДВ} \quad (3.3)$$

Загальна вартість туру = 25 128,6 грн

Отже, загальна вартість туру, що підлягає сплаті туристом складає 25 128,6 грн. До загальної суми не входить ціни на медичне обслуговування, які перевищують суму 250 грн, за призначенням лікуючого лікаря. А також не входить проїзд або перельоту до початку туру, а так же після закінчення туру.

Таким чином, наразі в Україні має великий потенціал, так званий новий «рестарт» для активного розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19, для успішного розвитку туризму в нашій країні необхідна адекватна туристична індустрія з добре розвинутою матеріально-технічною базою. Тобто необхідно розвивати наявні в країні туристичні ресурси, розширювати спектр туристично-рекреаційних послуг, залучення вітчизняні та іноземні інвестицій, відвідувати та оновлювати санаторно-курортні заклади, підвищувати зацікавленості працівників галузі в результатах своєї роботи, розвиток ще не освоєних природних ресурсів, а також проводити рекламну кампанію як на рівні України, так і на міжнародному ринку туристичних послуг

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі досліджено сучасний стан розвитку туризму, особливості впливу пандемії COVID-19 на туристичну галузь України та сформовані пропозиції перспективних напрямків для розвитку туризму в Україні в умовах карантинних обмежень. Одержані в процесі дослідження результати та їх узагальнення надають змогу сформулювати такі висновки й внести пропозиції, які мають теоретичне та практичне значення.

1. Охарактеризовано теоретичні основи розвитку туризму в Україні. Розглянуто сутність поняття туризм, його види та форми. Туризм – специфічна та багатогранна сфера, яку розглядають як одну з провідних галузей в сфері економіки. Зазначено, що туризм – група пов’язаних між собою галузей, яка об’єднує в собі не тільки переліт або переїзд та перебування, а ще і ресторанний бізнес, музеї, гідів, екскурсії, розваги, круїзи та навіть магазини товарів для подорожей. Розвиток туризму є одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності функціонування економіки країни, в умовах кризи.

Існують різні класифікації туризму і туристських маршрутів. Туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими показниками: за метою, характером, термінами і тривалістю подорожі, засобами розміщення, залежно від інтенсивності діяльності людини або за кількістю учасників. Ці класифікації залежать від цілей і завдань, що стоять перед організаторами туристської діяльності і туристськими підприємствами. Види туризму мають велике значення для практичної діяльності працівників туристської сфери. Вони допомагають виявляти попит на туристичні послуги і формувати ринок туризму, виробляти і реалізовувати туристичні продукти, вирішувати проблеми територіального розміщення об’єктів туристичної інфраструктури, планувати розвиток матеріальної бази туризму.

2. Надано загальну характеристику рекреаційно-туристичних ресурсів України. Країна має все необхідне для розвитку подорожей і оздоровлення: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат,

багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Туристично-рекреаційний потенціал створює можливості для всебічного задоволення пізнавальних, оздоровчо-спортивних і духовних потреб вітчизняних та іноземних туристів. Загальна площа придатних для туризму і відпочинку природних ландшафтів становить 9,4 млн. га. На території країни налічується понад 125 тис. пам'яток археології, архітектури, містобудування, працюють сотні музеїв. Кожен куточок в Україні є унікальним у своїй красі: природній, архітектурній, фестивалній, гастрономічній, атмосферній.

3. Проаналізовано стан та особливості розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19. До пандемії COVID-19 вітчизняна туристична сфера знаходилась, на етапі свого покращення після подій 2014 року. Проведено аналіз динаміки структури та видів туризму за 2015 – 2019 рр. показує, що в Україні найбільша кількість туристів припадає на виїзний туризм, до того ж динаміка внутрішнього туризму у структурі туристичних потоків має тенденцію до зростання. Складено SWOT-аналіз розвитку туризму в Україні до пандемії COVID-19, на основі якого визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози туристичного бізнесу країни. Це дозволило виявити проблеми, які стримують розвиток туризму в Україні до пандемії COVID-19.

4. Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування. Туристична галузь України першою відчула на собі наслідки активної фази карантину. Станом на 20 квітня 2020 р. в Україні були введені обмеження на в'їзд у 100% міжнародних напрямів. Минулий рік поставив туристичну галузь в екстремальні умови та кардинально змінив підхід туристів до вибору відпочинку. Через пандемію COVID-19 та закриття кордонів українським туристам у 2020 році не залишалось особливого вибору як подорожувати Україною. Зазначено, що у 2020 році найпопулярнішою детонацією серед відвідувань українцями стала південні регіони, а саме Одеська, Запорізька, Миколаївська та Херсонська області. На другому місці за обсягами

внутрішнього туризму перебувають Західна Україна та Карпатський регіон, на третьому – Київ та Київська область. Тільки перше півріччя 2021 року ознаменувалося поступовим відновленням туристичних потоків, як для України, так і для світу загалом.

5. Пандемію коронавірусу називають «чорним лебедем» – подією, яку неможливо було передбачити. Кінець 2019 р. – початок 2020 р. став переламним моментом для розвитку економік багатьох країн світу, відклавши особливий відбиток на індустрії туризму. Світовий туристичний ринок наразі у складній ситуації і зазнає колосальних збитків через пандемію Міжнародний туризм за десять місяців 2020 року втратив 935 млрд. дол і повернувся до рівня 1990 року. Закриття кордонів, заборона масового скупчення людей та відвідування закладів призвели до погіршення фінансового стану та закриття значної кількості об'єктів туристичної сфери та скорочення туристичних потоків. Через пандемію ринок ділового туризму зазнає глибокого і незворотного падіння, адже людство навчилося успішно використовувати такі платформи для ділових переговорів, як Zoom, Google Meeting тощо. І в подальшому ними буде замінено левову частку ділових поїздок. Після впливу коронавірусу готелі та туристичні агенції подорожей намагаються впоратися з коронавірусом за допомогою нових заходів, які приносять користь як для клієнтів, так і для відновлення туристичної індустрії.

6. Розглянуто заходи щодо відновлення туристичної індустрії та досвід країн світу щодо підтримки розвитку туризму в умовах карантинних обмежень. Виявлено, що більшість країн серйозно зацікавлені у розвитку внутрішнього туризму в ситуації, що склалась. Вони створюють кампанії, спеціальні інституції для аналізу внутрішнього туризму, розробляють системи знижок та бонусів, видають ваучери на внутрішні подорожі країною та вводять фінансову допомогу для сімей, щоб забезпечити їм відпочинок у межах країни..

7. Запроповано покращення медичного туризму, та розробка нового виду туризму в країні як вакціїний туризм, так як Україна теж може пропонувати

такий вид туризму, оскільки в Україні є п'ять видів вакцинації. Після режиму самоізоляції у багатьох виникла потреба у відпочинку на природі, тому була запропоновано розвиток зеленого, сільського туризму та глемпінг. Розробити нові туристичні дестинації для відпочинку – «вихідного дня», такі як НУТТЕ та champing.

8. Розроблено тур для відновлення ментального здоров'я «Breathe yourself» при умовах пандемії COVID-19. З появою пандемії COVID-19 ситуація із ментальним здоров'ям кожної людини погіршилася. З початком жорсткого карантину розпочався перелом психічного здоров'я у бік погіршення, тому було розроблено тур по оновленню ментального здоров'я, за рекомендаціями вчених та мета якого полягає у лікувально-оздоровчій, спортивній та пізнавальній.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 21.11.2021).
2. Акбулаев Н. Н., Мамедов І. М., Васиф В. З. Вплив COVID-19 на індустрію туризму (Іспанія, Італія і Туреччина). URL: https://www.veorus.ru/upload/iblock/27a/veor_223_maef.pdf (дата звернення: 12.11.2021).
3. Асканія-Нова. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/askaniya-nova-2/> (дата звернення: 02.11.2021).
4. Афанасенко І. Д. Туризм та реформування економіки. *Праці Академії туризму*. № 1. 1995. С. 53–67.
5. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії. 1997. 86 с.
6. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : ВЦ КНУ, 2002. 396 с.
7. Бондаренко М. П. Теретичні засади розвитку індустрії туризму. *Економічний часопис ХХІ*. 2012. № 3-4. С. 19–22
8. Герасименко В. Г. Основи туристського бізнесу. Одеса : Изд-во «Черноморье», 1997. 156 с.
9. Гапоненко А. Л., Панкрухин А. П. Стратегическое управление: учебник для студ. ВУЗов. Москва : ОМЕГА-Л, 2006. 464 с.
10. Графська О. І., Підвальна О. Г., Боднарчук Х. П. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. С. 20–25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/306/294> (дата звернення: 11.11.2021).
11. Губанова О., Шуптар-Пориваєва Н., Андрущенко О. Стимулювання туристичної діяльності в умовах коронавірусної кризи.

Таврійський науковий вісник. № 5. С. 16–23. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.2> (дата звернення: 11.11.2021).

12. Денков Д., Каракуц А., Щедрін Ю. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Центр прикладних досліджень, 2020. URL: <https://www.kas.de/documents/> (дата звернення: 02.11.2021).

13. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 09.11.2021).

14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2021)

15. Доходи Туреччини від туризму у 2020 році перевищили \$12 млрд. URL: <https://www.aa.com.tr/ru/> (дата звернення: 09.10.2021).

16. Жданова Т. С., Бикташева Д. Л., Гиевая Л. П. Менеджмент в туризме: учеб. пособие. Москва : Альфа-М: ИНФРА-М, 2007. 272 с.

17. Заставний Ф. Д. Географія України. У 2-х кн. Львів. 1994. 472 с.

18. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма: Учеб. пособие. Минск : БГЭУ, 1999. 644 с.

19. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник. Москва : Финансы и статистика, 2002. 189 с.

20. Кифяк В. Ф. Організація туризму: навч. посібник. Чернівці : Книги – XXI, 2008. 344 с.

21. Кіш Г. В. Вплив пандемії COVID-19 на туристичну сферу. *Економічні студії*. № 2. 2021. С. 23–26

22. Концептуальна записка: COVID-19 та перебудова сектора туризму. ООН. 2020.

23. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними destinations: підручник. Вінниця : ПП «ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.

24. Коржилов Л. І. Туризм в Україні. Класифікація та види. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3345> (дата звернення: 02.11.2021).

25. Коронавірус: статистика по країнах. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/> (дата звернення:

22.11.2021).

26. Краткий философский словарь. Москва : Проспект. 1997. 217 с.
27. Кулиняк І. Я., Жигало І. І., Ярмола К. М. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання (2021) «*Tourism Industry in the Context of the COVID-19 Pandemic: The Tendencies and Support Measures.*» Business Inform 1:177–184.
28. Кукліна Т. С., Зайцева В. М. Сучасний стан розвитку туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. С.150–155.
29. Логунцова І. В. Индустрия туризма в условиях пандемии коронавируса: вызовы и перспективы. *Государственное управление*. 2020. № 80. С.49–65.
30. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : Альтерпрес, 2002. 436 с.
31. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: навч. посібник. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 360 с.
32. Машіка Г. В., Горюнова К. А. Правові та економічні аспекти туристичної галузі України під час пандемії COVID-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 3. С. 5–11.
33. Михайліченко Г., Клімова А. Світовий туристичний ринок: трансформації після пандемії. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 2. С. 21–37.
34. Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків. URL: niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf (дата звернення: 12.11.2021).
35. Нещадим Л. М. Туристичний потенціал України як частини світового центру туризму. URL: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/1444/1/> (дата звернення: 12.11.2021).
36. Музичка Є. О., Петренко В. А. Стан і тенденції розвитку ділового туризму в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 1. С. 55–60. URL:

http://www.economy.in.ua/pdf/1_2018/12.pdf

37. Офіційний сайт дендропарк «Олександрія». URL: <https://www.alexandria-park.com.ua/> (дата звернення: 02.11.2021).
38. Офіційний сайт парк «Софіївка». URL: <https://www.sofievka.org/park/> (дата звернення: 02.11.2021).
39. Офіційний сайт «Шацький національний природний парк». Про парк. URL: <http://shpark.com.ua/> (дата звернення: 02.11.2021).
40. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні (Оновлення до документу «дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні»). URL: <https://ntoukraine.org> (дата звернення: 12.11.2021).
41. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: навч. посібник. Київ : Альтерпрес, 2003. 352 с.
42. Панова І. О. Туризм під час пандемії: наслідки та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 226–232.
43. Пасічна А. І., Шелеметьєва Т. В. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туристичної галузі України. *«Тиждень науки – 2021»* : матеріали Щоріч. наук.-практ. конф. виклад., наук., молод. учен., аспір., студ., НУ «Запорізька політехніка», 2021. С. 116 – 118.
44. Пасічна А. І., Шелеметьєва Т. В. Внутрішній туризм в Україні: перспективи розвитку. *«Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії та перспективи»* : матеріали VII Всеукраїнської студентської наукової конференції, м. Київ, 2021. С. 223 -225.
45. «Планета мандрівників»: глобальний туризм у сучасному світі. *Життя*. 2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/turyzm-v-suchasnomu-sviti>
46. Погорелов Ю. С. Категорія розвитку та її експленарний базис. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27. Т. 1. С. 30–34.
47. Погребняк Л. В., Гавришків Н. Б. Розвиток сільського туризму в Україні в період пандемії COVID-19. *Sciences of Europe*. Вип. 2. 56. С. 11–15.
48. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної

підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) [Електронний ресурс]: Закон України від 22.04.2020 р. № 3377. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/JI01905A.html (дата звернення: 12.11.2021).

49. Рекреалогія: письмові консультації / за ред. Л.А. Савранчук, В.К. Явкін, В.І. Ясенчук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. 2009. 92 с.

50. Світова спадщина ЮНЕСКО. Україна-Русь. 2013. URL: http://www.ukrainerus.kiev.ua/ru/guide_around_ukraine/unesco_travel_guide.html (дата звернення: 12.11.2021).

51. Смаль І. В. Туристична індустрія України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Туристично-краєзнавчі дослідження*: зб. наук. пр. Київ : Кармаліта, 2004. Вип. 5. С. 114–134.

52. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Орлова. Київ : Грамота, 2006. С. 262

53. Туризм повернувся до рівня 1990 року, оскільки прибуття впали більше ніж на 70%. URL: <https://www.unwto.org/news/tourism-back-to-1990-levels-as-arrivals-fall-by-more-than-70> (дата звернення: 12.11.2021).

54. Туристична галузь: важкий шлях до відновлення. Як світова туристична індустрія долає пандемію та чого може навчитися Україна. *Економічна правда*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/05/21/674127/> (дата звернення: 12.11.2021).

55. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

56. Число туристів на курортах Одеської, Миколаївської та Херсонської областей зросло на 30% – «Vodafone Україна». URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/673327.html>. (дата звернення: 02.11.2021).

57. Шамара І., Азарова К. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку туристичних послуг України. *Вісник Харківського*

національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. С. 196–203.

58. Шелеметьєва Т. В. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в світі та в Україні: сучасний стан та прогнози. Innovative Educational Technologies: European Experience and its Application in Training in Economics and Management. Internship. Riga: *Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems*. 2020. 171–175 с.

59. Шелеметьєва Т. В. Оцінювання сучасного стану розвитку туризму України: тенденції та перспективи. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 13. С. 79–84. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/13_2017_ukr/15.pdf. (дата звернення: 02.11.2021).

60. Шелеметьєва Т. В. Теоретичні та прикладні аспекти управління розвитком туризму в Україні: монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С.356

61. Шелеметьєва Т. В. Туристично-рекреаційний потенціал як основа розвитку туризму: науково-теоретичний аспект. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 15. С. 30–35. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/15_2018_ukr/15_2018.pdf (дата звернення: 02.11.2021).

62. Шикіна О. В., Гончаренко Я.Є., І. Ю. Ремігайло. Шляхи розвитку ділового туризму у період пандемії. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 50. С. 213– 219.

63. Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. 2015. №12. С. 95–97. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/57.pdf (дата звернення: 12.11.2021).

64. Gregory N. Bratman. Nature experience reduces rumination and subgenual prefrontal cortex activation. 2015. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.1510459112> (дата звернення: 22.11.2021).

65. Gürel ÇETİN, Sevinç GÖKTEPE. COVID-19 PANDEMİSİNİN TURİZM ENDÜSTRİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ. URL:

<https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/book/covid-19-pandemisinin-ekonomik-toplumsal-ve-siyasal-etkileri/chapter/pandemi-doneminde-calisma-ekonomik-kaygilar-dijitallesme-ve-verimlilik> (дата звернення: 09.10.2021).

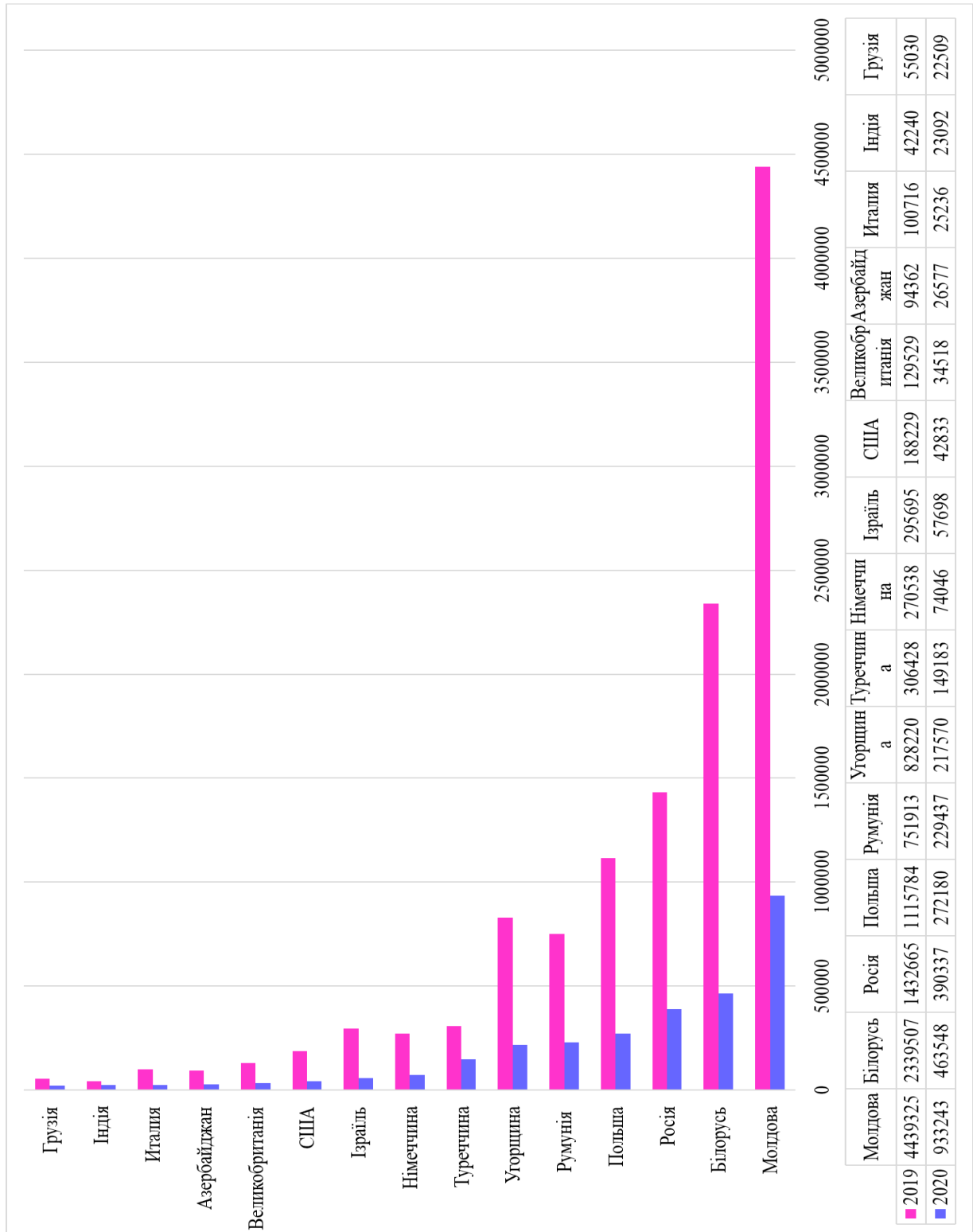
66. Support to nature protected areas. URL: <http://snpa.in.ua/gorgany-nature-reserve/> (дата звернення: 09.11.2021)

67. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). URL: <https://www.tuik.gov.tr/> (дата звернення: 09.10.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А.

Топ – 15 країн, громадяни яких найбільше відвідали Україну у 2020 року, та порівняно з 2019 роком

Додаток Б

Заходи, які вжиті деякими країнами заходи щодо підтримки туристичної сфери, станом на 23.04.2020

Країна	Заходи
1	2
Азербайджан	– Сектор туризму був названий одним із найбільш постраждалих від пандемії, що забезпечує можливість отримати більше участі в механізмах підтримки. Національний координаційний комітет COVID-19 включає представництво Міністерства туризму та сектору комерційного туризму. Це забезпечує включення перспективи туризму в аналіз та рекомендації щодо політики щодо подолання COVID-19. Для працівників туризму, включаючи самозайнятих, було прийнято особливі положення щодо соціального забезпечення (національного страхування). Сюди входить продовольча допомога та допомога по безробіттю.
Німеччина	– Федеральний урядовий центр передового досвіду туризму створив веб-сайт www.corona-navigator.de . Цей веб-сайт використовується для об'єднання останніх новин, фактів та рекомендацій щодо дій та надає рекомендації всім зацікавленим сторонам у туризмі.
Італія	– Створення та розповсюдження навчальних матеріалів про COVID-19 та новостворені протоколи всім туристичним суб'єктам. Уряд схвалив надзвичайний пакет заходів щодо захисту фестивального шоу та кіносектору, який включає створення «Живого шоу, кіно та аудіовізуальних надзвичайних ситуацій», що складається з 130 млн. євро на 2020 рік для підтримки операторів, авторів, артистів, виконавців, які постраждали від заходів, що вживаються у надзвичайній ситуації та інвестицій, спрямованих на відновлення цих секторів. Методи розподілу будуть встановлені з урахуванням негативного впливу на бенефіціарів, і включатимуть ваучер на квитки в кіно, театри, музеї та концерти.
Польща	– Заходи, що стосуються сфери дій міністра, відповідального за туризм, включають наступні: – туроператори отримують повернення своїх внесків до Фонду гарантування туризму за пакет, який був скасований через епідемію коронавірусу;

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> – також будуть підтримуватися послуги проживання та послуги подорожей та екскурсиводів. – механізм мінімізації фінансових втрат підприємців для забезпечення належного функціонування економічних операторів на ринку туристичних послуг в рамках поширення коронавірусу. Департамент туризму розробив посібник із питань та відповідей для мандрівників та туроператорів. Цей посібник вказує на положення, які визначають права суб'єктів туристичного ринку, з особливим акцентом на ті нормативні акти, які можуть застосовуватися в сучасній ситуації
Туреччина	<p>Пакет передбачає прямі заходи для туристичного сектору, такі як:</p> <ul style="list-style-type: none"> – за участю великих авіакомпаній ТНУ, Pegasus та AnadoluJet за період з 01 березня по 30 червня 2020 року штрафні санкції за «незаповнення квоти» не застосовуватимуться до туристичних агентств; не стягуються штрафні санкції за авіаквитки, які були видані до 19 березня 2020 року, а квитки, які не можна було використовувати між датами 12 березня – 12 квітня 2020 року, не застосовуються. Ці квитки можна використовувати протягом 1 року після дати зняття обмежень на рейс. – Турагенства, які мають право купувати квитки зі знижкою, отримуватимуть додаткові 10% знижки. Додаткова ставка дисконтування буде чинною з 16 березня по 15 жовтня 2020 року. – Премії за соціальне страхування та відрахування ПДВ призупинено на шість місяців у різних секторах, включаючи роздрібну торгівлю, торгові центри залізо-сталеві, автомобільні, логістично-транспортні, туристичні транспортно-туристичні перевезення агенції, кінотеатр, житло, продовольство та напої, текстильні організації та організації заходів. – Податок на проживання перенесений на листопад 2020 р. – Кредитні платежі для фірм, які стикаються з порушенням грошових потоків через коронавірус, будуть відкладені на три місяці, а в разі потреби буде надана додаткова фінансова підтримка, підтримка мінімальної заробітної плати буде продовжуватися, податок на додану вартість (ПДВ) на внутрішні авіаперельоти були скорочені до 1% з 18% протягом трьох місяців.

Продовження таблиці Б

1	2
	– Ліміт Фонду гарантування кредитів буде збільшений з 25 млрд. TL до 50 млрд. TL, і він буде наданий малим та середнім підприємствам і компаніям з потребами в ліквідності та дефіцитом застави.

Додаток В

Програма туру «Breathe yourself»

1	2
1-й день	
6:00 – 12:00	прибуття в м. Київ. Трансфер: залізничний вокзал / аеропорт – ROYAL glamping.
8:00 – 14:00	поселення в ROYAL glamping та оглядова екскурсія по території ROYAL glamping.
14:30	вільний час.
18:00 – 22.00	вечір знайомство, вечеря та вечір у костра.
2-й день	
07:30	практика йоги.
9:00	сніданок.
10:45	бесіда з психологом, завдання від психолога.
14:00	обід.
15:30	сплав на байдарці або SUP Surfing.
18:40	вечеря.
Вільний час.	
3-й день	
07:10	практика йоги.
08:30	сніданок.
09:30	виселення з ROYAL glamping.
11:00	відвідування Києво-Печерської Лаври.
14:00	обід, ресторані «Мама, я дома!».
15:00	відвідування резиденції Межигір'я та прогулянка на велосипеді.
18:40	вечеря, ресторані «МАМА МАНАНА».
Вільний час, переїзд на поїзді в 21:08 029К Київ – Мукачево.	
4-й день	
8:05	приїзд в Мукачево, трансфер: залізничний вокзал – санаторії «Кришталеве джерело».
8:45	поселення в санаторії «Кришталеве джерело».
09:00	сніданок.
13:00	бесіда з психологом, завдання від психолога.
14:00	обід.
15:00	СПА- процедури.
18:30	вечеря.
Вільний час.	
5-й день	

Продовження додатку В

1	2
07:30	практика йоги
9:00	сніданок.
09:45	відвідування замків: палац Шенборна, замок Сент-Міклош.
12:30	відвідування замку Паланок та дегустаційної зали «Пивниця Ракоці».
14:00	обід, ресторан «Порядний Газда».
18:40	вечеря.
Вільний час.	
6-й день	
07:30	практика йоги.
8:30	сніданок.
09:45	бесіда з психологом, завдання від психолога.
10:45	майстер-клас гончарства.
14:00	обід.
15:30	лікувальні процедури.
18:40	вечеря.
Вільний час	
7-й день	
07:30	практика йоги
9:00	сніданок.
10:45	Прогулянка по дендропарку «Березинка».
14:00	обід, Chizay Мала Гора.
15:30	відвідування ферми «Карпатський буйвіл».
16:30	Виноградівський замок (Замок Канків)
18:30	Відвідування дегустаційного винного підвалу легендарного винороба Закарпаття Івана Урсти.
Вільний час.	
8-й день	
07:30	практика йоги.
8:30	сніданок.
09:45	бесіда з психологом, завдання від психолога.
10:45	лікувальні процедури
14:00	обід.
15:30	велопрогулянка до водоспаду Вовчий.
17:00	СПА- процедури
18:40	вечеря від повара
Вільний час.	
9-й день	
07:30 –18:30	підйом на вершину Говерла (сніданок, обід включено)
18:40	вечеря.
Вільний час.	

Продовження додатку В

1	2
10-й день	
07:30	практика йоги.
9:00	сніданок.
10:45	лікувальні процедури.
14:00	обід.
15:30	бесіда з психологом.
16: 30	вільний час
18:00	прощальна вечоринка.

Додаток Г

Від 05.11.2021 № 120.

ДОВІДКА
про впровадження результатів досліджень за кваліфікаційною
дипломною роботою
здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 242
«Туризм» Національного університету «Запорізька Політехніка»
Пасічної Анастасії Ігорівни

Сьогодні туристична галузь є однією з найбільш постраждалих внаслідок запровадження обмежувальних заходів, викликаних розповсюдженням пандемії COVID-19. Через кризу сфера туризму постраждала найбільше, адже туризм – це не лише переліт і перебування в готелі, це і ресторанний бізнес, музеї, гіді, екскурсії, розваги, круїзи та навіть магазини товарів для подорожей, а все це – робочі місця. Тому тема дослідження дійсно є дуже актуальною.

Основні наукові результати кваліфікаційної дипломної роботи Пасічної Анастасії Ігорівни на тему: «Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні» мають теоретичне, методологічне, а також практичне значення та заслуговують на впровадження.

Зокрема, практичну цінність мають запропоновані перспективні напрямки відродження внутрішнього туризму в країні в умовах пандемії COVID-19, які сприятимуть залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій для розвитку туристичної галузі.

Використання результатів дослідження стосовно організації туризму в умовах пандемії COVID-19 в Україні за допомогою новітніх методик на прикладі світового досвіду, а також створення нових напрямків подорожування сприятиме успішному функціонуванню туристичної галузі й ефективному розвитку як окремих підприємств і організацій, так і туристичних дестинацій в цілому.

Директор

C.I.S Director

Consul Travel Service

Yusuf Mutlu

